سنه ۳ عدد ۲

محرم ١٧ سنه ١٣٢٨ غنوار ١٥ سنه ١٩١٠

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

ادریسی

اقصای غربده حکومت سورمش اولان ادریسیلردن « حضرت فاطمه نسلندن » اولان اوشبو ابو عبدالله محمد بن محمد ادریس اسلام جغرافیا عالملرندندر. ٤٩٣ تاریخنده « سبته » ده دنیاغه کلوب « قرطبه » شهرنده تحصیل ایتدی، هیئت وجغرافیا، طب فنلرنده متخصص اولوب « شریف ادریسی» دیمکله شهرتلی بولدی. تحصیلنی تمام أیلادیکی صوڭ، کندینڭ معلوماتینی کامل ایتمك قصدیله اوزون بر سیاحته چیقوب ایتالیا ویونان، مراکش وپورتوغالیه، فرانسه و انگلتره، شام وآنادول، قسطنطینیه و غیر مملکت وشهرلرده یوردی. سچیلیا (صقلیه) جزیره‌سینڭ پادشاهی اولان روژه (رجار) دعوتنه کوره آنڭ حضورینه واردی وپادشاه ایچون یرصورتی اولمق اوزره کموشدن بر کرهٔ مصنعه یاصادی و شول عصرغه قدر مثلی کورلمامش روشده اوزرینه بر خریطه توزودی. مذکور خریطه‌نی ایضاح ایتمك قصدی ایله جغرافیا فننه دائر « نزهة المشتاق فی اختراق الافاق » اسمنده بر کتاب یازوب آخرینه ده دخی ٦٩ عدد خریطه قویدی واوشبو اثرینی ٥٤٩ — ١١٥٤ده تمام ایتدی. اوزینڭ عصرینه قدر ترتیب ایدلمش اولان جغرافیا کتابلرینڭ اڭ مکملی اوشبو اثر اولمشدر. آوروپالولر ایسه اوشبو کتابدن و اوشبو خریطه‌لردن نسخه‌لر آلدروب استفاده ایتمشلر و فرنکلرنڭ جغرافیانی ترقی ایتدرمکاری اوشبو اثر سببندن اولدیغی روایت ایدلنور.

« نزهة المشتاق » نڭ متعدد نسخه‌لری پاریژ، لوندن، اکسفورد کتبخانه‌لرنده بو کونده صاقلانسه‌ده بونلرنڭ هر برینی اصل کتابنڭ مختصرلری اوله‌چغن ظن ایدرلر.

اوشبو مختصرلرنی فرنك عالملری کندی لسانلرینه ترجمه ایدوب کوب شرحلر وحاشیه‌لر یازدیلر، اصل متنلر ایله برلکده کوب مرتبه‌لر طبع ایتدروب تاراتدیلر. بو کتاب عموما ٤٩ نچی عصر آخرینه قدر آوروپا علماسی قاشنده دستور العمل اولنه‌رق طوتلمشدر.

شریف ادریسی ٥٧٦-١١٨٠ تاریخنده سچیلیاده وفات ایتدی.

یاقوت حموی

اسلام جغرافیا عالملری وسیاحلرندن اولان بو ذاتنڭ اسمی یاقوت (١) بن عبدالله اولوب لقبی‌ده

(١) زور اوسدیکی صوڭ، یاقوت، کندی اسمینی یعقوبغه آلماشدردی ایسه‌ده همیشه اوالگی اسمی ایله مشهور اولمشدر.

شهاب الدین وکنیه‌سی ابو عبدالله ایدی. روم بالاسی اولدیغی جهتله «رومی» و «حما» ده طوغدیغندن «حموی» دیمکله معروف اولمشدر. ولادتی ٥٧٤-١١٧٩ تاریخنده ایدی.

یاش وقتنده اسیر آلنوب «بغداد» شهرنده عسکر بن ابی نصر ابراهیم الحموی اسمنده بر سوداگرگه صاتلدی. بوکیمسه کندیسی یازو بیلمادیکی سببلی، دفترلرینی طوتمق ایچون یازوچی آدم‌گه محتاج اولدیغندن یاقوت‌غه یازو اوگراتدردی. یاقوت، اوشبو مناسبت ایله‌علم‌گه محبت ایتدی وگوزل روشده یازو اوگرندی. صوگره خواجه‌سینڭ خدمتلری ایله «کیش» و «عمان» طرفلرینه کوب مرتبه‌لر سیاحت ایتدی. ۲۲ یاشنده وقتنده ٥۹٦ تاریخنده آزاد اولندیغندن اوزینڭ معیشتنی تأمین ایتمك ایچون یازو یازوب کسب قیلور ایدی. اوشبو مناسبت ایله پك کوب کتاب کوردی وعلم حاصل أیلادی. صوگره خواجه‌سی کندی مالندن بر حصه تعیین ایدوب هم‌ده خدمتی برابرینه حق ویروب تکرار سودا خدمتنه قوشدی. بو سببدن‌آز وقت‌ایچنده بیوك سرمایه حاصل‌ایتدی. خواجه‌سی وفات اولدیغندن وارثلر حصه‌سندن اوز حصه‌سینی آیروب آلوب کتاب وباشقه‌شیلر ایله‌تجارت‌قیلورغه‌کرشدی هم تحصیل هم تجارت قصدیله ٦١۳ده سیاحته چیقوب «دمشق» شهرینه کلدی وسوداسینی دوام ایتدردی.

خوارج مذهبنده تألیف ایدلمش کتابلرنی کوب مطالعه ایتدیکی سببندن حضرت علی (رضی الله عنه) حقنده بوزوق‌فکر پیدا ایتمشیدی. «بغداد» دن کلمش بر علوی ایله بحث ایدشوب اوشبو فکرینی اظهار ایتمکله خلقلر حموی اوستنه هجوم ایتدیلر. تلف اولمقدن بیك بلا ایله بر یول تابوب اچقندی و «حلب» شهرینه قاچدی. آندن موصل اربل شهرلرینه واردی. بحث ایدشمش علوی بغدادده اولدیغندن آنڭ طرفندن دخی ضرر ایرشه‌چکندن قورقوب بغدادغه وارغه جسارتی یتمادی بلکه خراسانه کیتوب سودا ایله شغللندی. اوشبو سفرنده اوچ ییل قدر عمرینی «مرو» ده کیچروب آندن «نسا» وآندن‌ده خوارزم‌گه‌واردی.

جنگیز خروج ایدوب ٦١٦-١٢٢٠ده خوارزم اوستنه هجوم ایتدیکنده کوچ ایله قاچوب قورتلدی، آچ ویالانغاچ آنادن طوغمه حالنده «موصل» شهرینه کلوب بر مدت طوردی. کندی فلاکتنی تصویر ایدوب اوشبو شهردن مشهور وزیر ابن القفطی اوزرینه غایت اثرلی وبلیغ صورتده بر مکتوب کوندرمشدر. (۱) بوندن صوڭ «سنجار» شهرینه وآندن‌ده ٦٢٦-١٢٢٨ده «حلب»گه کلدی وشهرنڭ طشنده بر أوده طوروب سیاحتی وقتنده استفاده أیلامش معلوماتینی وزیر ابن القفطی یاردمی ایله ترتیب ایتدی. بونده ایسه آنچق بر سنه قدر عمر کچرمشدر.

یاقوت حموی، اسلام جغرافیا عالملرینڭ بیوکلر-ندن وخاتمه‌لرندن صانالور. زیرا بوندن صوڭ بونڭ یرینی طوتاچق کیمسه اسلام دنیاسنده کورلمامشدر.

«مرو» ده طوردیغی وقت پك مکمل اولان کتبخانه‌لرده عزیز اثرلر مطالعه ایدوب کوب معلومات تحصیل قیلدی، کندی تألیفلرینی‌ده بونده یازمشدر.

وزیر ابن القفطی اوزرینه یازمش مکتوبنده «مرو» کتبخانه‌لری حقنده دییور: «بونده علم وفن کتابلری شول قدر بولدم‌که بتون اقربا، اهل ووطنمی اونوتدم، ایزلامش شیلرمنی تابدم وقومسز بر آدمنڭ آشارغه کرشدیکی قبیلندن بن‌ده مطالعه‌گه باشلادم، لذتمی تعریف ایدرگه اقتدارم یوقدر».

«مرو» نی یاقوت حموی «مروالشاهجان» و «مروالعظمی» (بیوك مرو) اسملری ایله یاد أیلر هم‌ده مرو وکتبخانه‌لری حقنده دییور: «بن مرودن

---

(۱) اوشبو مکتوب عینا اوله‌رق «وفیات الاعیان» ده کوچرلمشدر (ج ۲ص ۲۱۱). مکتوبنڭ الڭ خوشمه کیتدیکی جمله‌سی بودر: «وهیهات مع حرفة الادب بلوغ وطر او ادراك ارب ومع عبوس الحظ ابتسام الدهر الفظ ولم ازل مع الزمان فی تفنید وعتاب حتی رضیت من الغنیمة بالایاب». ظن ایدرسه‌م، بلاغتنی ولسانه خاص اولان حلاوت وطلاوتنی حفظ ایدرك بو عبارتنی ترکچه ترجمه ایده بیلوچی نادر اولور. یاقوت حموی اوشبو ابن القفطی اسمینی «معجم البلدان» مقدمه‌سنده ذکر ایتمشدر (بیت ۱۲. یول ٦).

٦١٦ده کتدم، خلقلری شول درجه‌ده کوڭلمه اوخشادی که اگرده تاتارلر فتنه‌سی اولمیه ایدی وفاتمه قدر شونده طوراچق ایدم. بن کتدیکم وقت، مروده یکرمی کتبخانه وار ایدی، بونلرنڭ نظیرلری دنیاده اولمیه چغنی ظن ایدرم».

چنگیز حادثه‌سندن قورتولوب، قالمقنی یاقوت حموی وزیر ابن القفطی‌گه یازمش مکتوبنده: «لولا فسحة الاجل لعزان یقال سلم البائس اووصل واصفق غلیه اهل الوداد صفقة المغبون والحق بالف الف الف الف (۱) هالك بایدی الکفار اویزیدون» دیه تعریف أیلر. مضمونی: «اگرده اجل وقتی یتمش اوله ایدی کافرلر طرفندن هلاك ایدلمش اون میلیون (۲) خلق جمله‌سنده بن هم اوله‌چق ایدم».

یاقوت حموی، بحق عالم، معرفت تحصیلنده همتلی، بیلوب وآڭلاب هم ده جدی صورتده یازوچی مؤلفلردندر. محاکمه ایله کتاب یازمق عادتی نادر اولدیغی بر زمانده، یاقوت محاکمه‌گه اهمیت ویرمشدر. واقعه وخبرلرنی نقل ایتدیکی صوڭ اگرده اوزی انابت ایتماز اولسه: «بن بونی خلقلردن ایشتدکمه کوره، یاکه فلان کیمسه کتابنده کوردیکمه بناء بونده یازدم، اما بو واقعه درست دگلدر یاکه بو طوغروده اولان مسئولیت فلان کیمسه اوستنده در!» کبی سوز یاز-مقسزین کچماز. بونڭ بو عادتی زیاده فائده‌لیدر. ایسکی عالملرنڭ اثرلرینی تدقیق ایتمکده اولان ذاتلر: «یاقوت حموینڭ هر بر اثری تحقیقلی ومفیددر، شونڭ ایچون هر برینی نشر ایدوگه تیوشلی» دیه شهادت ویررلر.

تاَلیفلرینڭ مشهورلری بونلردر: ۱) معجم البلدان. مفصل ومکمل بر جغرافیا کتابی اولوب الفبا ترتیبی ایله یازلمشدر. یاقوت حموی، اوشبو کتابنده الڭ بیوك شهرلردن باشلاب الڭ کچوکلرینه قدر هر برینڭ اسملرینی باش حرفلری ترتیبی ایله ذکر ایدر. هم ده شهرلر سویلاندیکی وقت، شول شهردن ظاهر اولان مشهور آدملرنڭ ترجمهٔ حاللرینی ده سویلاب کیدر. مشهور مستشرقلردن ووستنلفد، بو ترجمه‌لرنی آیروب مستقل بر کتاب صورتنده ترتیب ایدوب باصدرمش وبونڭله تراجم احوال بشر علمینه خصوصی بر خدمت کوسترمشدر.

مؤلفلك نامنی آلور ایچون معاصرلری طرفندن معتبر اثرلرنڭ قسقارتلنوب، اوزگرتلنوب طوردقلرینی کوردیکندن یاقوت حموی اوز کتابنه قول تیکدرما-سونلر ایچون قاتیغ سوزلر سویلاب کتمش، الحق گوزل ایتمشدر. یوقسه بو کتابنڭ آغز بورنینی، قول آیاغنی کیسوب بترمش اولورلر ایدی. اوز کتابینڭ قسقارتلنوینه، اوزگرتلوینه رضا اوله‌چق مؤلف واردر دیه کوڭلره کلماز. اما سیوطی، حموینڭ آه وزارینه قارامقسزین بوکتابنی اختصار ایتمشدر. وقاناتلرینی قایروب تاشلادیغی بعدنده: «منه ایندی یخشی بولدی!» دیمشدر.

معجم البلدان، الڭ ایلك مرتبه ووستنلفد همتیله ۱۸٦۹ دن باشلاب ۱۸۷۳ تاریخینه قدر دورت جلدده «لیپسغ»ده باصلدی هم ده فهرست وشرح هم حاشیه‌لری دخی ایکی جلدده باصلوب مجموعی آلتی جلد اولدی. بوندن صوڭ مصرده کتاب سوداگرلری سکز جلدده باصدردیلر (۱۹۰٦-۱۹۰۸ده) وآخرینه‌ده ایکی جز اوله‌رق «منجم العمران» اسمنده بر مستدرك (معجم البلدادن‌غه کرمی قالغانلر) قوشوب نشر ایتدیلر.

۲) ارشاد الاریب الی معرفة الادیب. حموینڭ: معجم الادباء، ارشاد الالباء فی معرفة الادبادیه یاد ایدلمکده اولان اثرلری اوشبو کتابدر. بونده ایسه نه کبی فن وعلم‌گه منسوب اولسه‌لرده اولسونلر مشهور آدملرنڭ ترجمه‌لری الفبا ترتیبی ایله ذکر ایدلمشدر. دورت بیوك جلدده ایدیکی روایت ایدلمش بو اثرنی آوروپا عالملری کوب زمانلر ایزلامشلر ایدی (چونکه علم، فرنکلر ایچون کرکلی بر شیدر) آخرنده اوکسفورد کتبخانه‌سندن برنچی جلدینی تابوب

(۱) بو سوز اون میلیون دیمك اولدیغندن افراط درجه‌ده مبالغه لیدر. شونڭ ایچون «الف» کلمه‌لرینڭ بری ناسخلر سهوی سببندن آرتدیغنی ظن ایدرگه مجبوریت وار.

(۲) وفیات الاعیان. ج ۲ ص ۲۱۰.

«تذکار جیب» جمعیتی (۱) طرفندن ۱۹۰۸ده مشهور مستشرق مرجلیوت تصحیحی ایله طبع اولندی. ۴۳۰ بیتدن عبارت اولان بو اثر آدم بن احمد ترجمه‌سی ایله باشلانوب الف حرفی تمام اولمادیغی حالده احمد بن علی بن المعمر اسمی ایله بتمشدر. بو آراده ابوالعلاء المعری ترجمه‌سی ۴۳ بیتدر.

۳) «کتاب المشترك وضعا والمختلف صقعا». بو هم جغرافیا کتابی اولوب ووستنلفد همتی ایله ۱۸۴۶ده «غوتنغن»ده طبع اولندی.

حموینڭ بونلردن باشقه‌ده کتابلری واردر. بو جمله‌دن: معجم الشعراء، کتاب المبدأ والمآل، کتاب الدول، المقتضب فی النسب، کتاب اخبار المتنبی، عنوان کتاب الاغانی وغیرلر.

وفات اولمازدن مقدم، کتابلرینی «بغداد» شهرنده «درب دینار» اسملی اورنده اولان «مسجد زیدی»گه وقف ایدوب مؤرخ ابن الاثیر حضرتلرینه تسلیم ایتمشیدی. مرادینه موافق ابن الاثیر حضرتلری «مسجد زیدی»گه کتوروب متولیسنه تابشردی. (بو معامله‌سی بغداد ـنی صاغنوب شونڭ ایچون حسرت چکدیکنی بر قدر آڭلاتور).

یاقوت حموی حقنده قاضی ابن خلکان: «خلقلر بونڭ فضل وادبنی ثنا قیلوب سویلرلر، فقط کندیسیله کورشمك بڭا میسر اولمادی» دییور (ج ۲ بیت ۲۱۴).

خلیفه طرفندن یبارلمش ایلچی هیئتی حقنده اولان مفصل معلومات احمد بن فضلان رساله‌سندن آلنوب «معجم البلدان» ده یازلدیغندن بزلره آنچق یاقوت حموی واسطه‌سیله ایرشمشدر. اگرده معجم البلدان یوغالمش اوله ایدی. بو قدر خبرلردن‌ده خبرسز قالمش اولور ایدك.

یاقوت حموی «حلب» شهری طشنده طوردیغی وقت ۵۲نچی یاشنده ۶۲۶-۱۲۲۸ تاریخی شهر رمضان آخر اوننده وفات ایتدی.

ادهم پاشا

(وفات ۱۳۲۷ - ۱۹۰۹ ده ۴نچی ذوالحجه و ۳ نچی دکابر)

ترکیانڭ الوغ آدملرندن ادهم پاشانڭ وفات اولدیغی «شورا»نڭ ایلك عددنده یازلمش ایدی. بونڭ وفاتی سببندن ترکیا دولتی الوغ آدملرندن برینی غائب ایتمشدر.

ادهم پاشا، ۱۲۶۰نچیییلده استانبولده طوغدی. آتا وآناسی چرکاس ایدی. مکتب حربیه‌ده اوقوب درسنی تمام ایتدیکندن صوڭ دولت خدمتنه کردی وکوب یرلرده خدمت ایدوب یورمکله درجه‌دن درجه‌گه کوتاراوب آخر وقتنده «مشیر» اولمشیدی.

ادهم پاشا تورکیا وروس محاربه‌سنده عثمان پاشا قول آستنده صوغشوب «پلیڤنه» محاربه‌سنده الڭ صوڭندن أسیر آلنمش مأمورلردن اولدی.

تورکیانڭ بتون بتونه اعتبار و حرمتی بتدیکی بر وقتده یونان وتورکیا صوغشی میدانه چیقدی وادهم پاشاده تورکیا عسکرینه عمومی قوماندن نصب اولنوب تورك عسکرینڭ ایسکی شرافت و شهرتینی کیرو قایتاررغه موفق اولدی.

ادهم پاشا غالب کلدیکی سببندن بتون آوروپا شاولاب طوردی و ظنلرینڭ خطا چیقمدیغنه حیران قالدیلر. اوشبو خدمتنه مکافات اوله‌رق ایسکی تورکیا دولتی ادهم پاشانی استانبوله قایتاروب کوز حبسنده آسرادی.

۳۱نچی مارت واقعه‌سنده ادهم پاشا «سلانیك» عسکرینه کوب یاردم ایتدی. مصرغه دوالانورغه واردیغنده وفات ایتدی وجده‌سی احترام ایله استانبوله قایتارلوب دفن اولندی. (رحمه الله تعالی).

---

(۱) عرب، فارسی وترکی تیللرده اولان علملرده متخصص، الیاس جیب اسمنده اولان انگلیز عالمی ۴۵ نچی یاشنده وفات اولوب آناسی قالمشیدی. مذکوره‌ده اوغلینه یادکار اولمق ایچون شرق واسلام کتابلرینی تیکشرمك ایچون بر جمعیت تأسیس ایدوب شوڭا کوب مال وقف ایتدی. «تذکار جیب» ایسه اوشبو جمعیتنڭ عربچه اولان اسمیدر. ایشته بو جمعیت اوز خدمتنه کرشوب الڭ ایلك مرتبه اوله‌رق اوشبو اثرنی طبع ایتمشدر.

مقالەلر:

عرب ادبیاتی

VI

عربلرده تاریخ فنی

عربلرده تاریخ، اسلام پیدا بولغانچه، نسب تیکشرو وهم هر نسبنك ایسکی احوالینی روایت اولارق تلدن تلگه سویلەودن گنه عبارت اولوب تاریخنی یازو هم تدقیقات برده یوق ایدی.

عربلرده تاریخغه بر فن دیه قاراب آنی ترتیبکه کیترو مسلمانلق پیدا بولغاچ باشلاندی. بر طرفدن خالص دینی جهتدن پیغمبرمزگه وآنك معیشتنه دائر بولغان احوالنی، آنك و آندن صوك بولغان واقعەلرنی ضبط ایتوگه مجبوریت کورلدی. ایکنچیدن عربلرنك فتوحاتکه کریشولری تاریخ محبلرینه سرمایه بیردی، شولای ایتوب تاریخ فنی عربلرده بای ومستقل بر فنگه اورلدی.

هجرتنك اوچونچی عصرنده «تاریخ»، عرب عالملرینك الڭ محبت ایتکان بر علملرندن اولمشدر. عرب محررلری تاریخنی ییللر ترتیبی ایله یازوب کوب وقتده قزقلی وشایان تعجب واقعەلره اهمیت ویرەلر. اثرلرنڭ عادت طشنڭ مبالغەلر، وینگل قاراولر کورلوب طورلەدر.

عرب تیلنده اولان بیوك ومفصل تاریخلرنك کوبسی فارسلر طرفندن یازلمشدر. بو اورنده مشهور اسلام مؤرخلرینی واثرلری حقنده معلومات ویرلمك لازم کورلدی. تاریخ یازوچیلرنك مشهورلری بونلردر:

واقدی. اسلام مؤرخلری صانالدیغی وقتده ذکر ایدلورگه یاراغان مؤرخلرنك الڭ اولگیسی اوشبو واقدی اولسه کرك. بو ذات اسلام فتوحاتی دورنده یازوچیلردندر. (۲۰۷ــ۸۲۲ده وفات). بونك اثری ۱۸۵۶ده «قالکوتا»ده ونمسەچەگە ایدلمش ترجمەسی ۱۸۸۲ ده «بیرلین»ده باصلدی.

ابن قتیبه. تاریخ قدیم وتورلی قبیله وقوملر حالی حقنده یازمش اولدیغی مهم بر تاریخی ۱۸۵۰ده «غوتنغن» شهرنڭ طبع اولندی (۲۷۶ــ۸۸۹ده وفاتدر).

البیرونی. بیك مهم اولان «القانون المسعودی» نام اثری ۱۸۷۸ ده «لیپسغ» شهرنده وانگلیزچه اولان ترجمەسی ۱۸۷۹ ده «لوندون»ده طبع اولندی (۴۳۰ــ۱۰۳۸ ده وفاتدر).

الطبری. شرق تاریخنی تدقیق ایتمك حقنده الڭ کوب یاردم ویرەچك بونك «تاریخ الامم» اسمنده اولان تاریخ عمومیسی ۲۳ جلدده اولەرق ۱۸۷۹ــ۱۸۹۲ ده «لیدن» شهرنده باصلدی. (۳۱۰ــ۹۲۲ ده وفاتدر).

ابن واضح (یعقوبی). طبری هم مسعودیلردن مقدم اولان بوذاتنك اثری «لیدن» شهرنده ۱۸۶۱ ده طبع اولنمشدر.

المسعودی. اسمی آوروپاده مشهور اولان بو مؤرخنك «مروج الذهب» (آلتون بولون) اسمنده اثری فرانسزچه ترجمەسی ایله برابر ۱۹ جلدده ۱۸۶۱ــ۱۸۷۷ ده «پاریژ»ده باصلدی. (۳۴۶ــ۹۵۷ ده وفاتدر).

ابن الاثیر. بونك تاریخی ۱۴ جلدده ۱۸۵۱ــ۱۸۷۶ ده «لیدن»ده باصلدی. (۶۳۰ــ۱۲۳۲ ده وفاتدر).

ابو الفدا. بونك تاریخی لاتینچه اولان ترجمەسی ایله ۱۸۳۱ ده ۵ جلدده «لیپسغ» شهرنده باصلدی. (۷۳۲ــ۱۳۳۲ ده وفاتدر).

ابن خلدون. عرب مؤرخلرینك الڭ بیوکلرندن
وحقیقت حالده داهیلرندن صانالورغه تیوشلی اولانی
اوشبو اندلس مؤرخی ابن خلدوندر.

بلاذری. بوکیمسه فتوحات دورلرنی پـك
تفصیل ایله یازوچیلردن اولوب اثری ۱۸۶۶ ده «لیدن» ده
باصلدی. (۸۹۲ ده وفاتدر). علم الانساب غه دائر
(نسل ونسبلر حقنك) یازمش ایکنچی بر زور تصنیفی واردر.

ابن طقطقی. خلیفه‌لر حقنده یازمش مهم بر
اثری ۱۸۶۰ ده «غوتنغن» ده و روسچه ترجمه‌سی
۱۸۶۳ ده «قزان» ده باصلدی.

محمد (علیه السلام) نك ترجمهٔ حالی
و سیری دفعه‌لرچه یازیلوب و تیکشریلوب
بو حقده‌غی الڭ زور اثرلر ابن هشامنکدر. (۸۳۳ ده
وفات) بونك کتابی ۱۸۵۸ - ۶۰ ده «غوتنغن» ده، و تر-
جمه‌سی ۱۸۶۴ ده اشتوتغارد ده باصلدی. بو مؤرخ
۷۶۸ ده اولگان ابن اسحاق جیغان معلوماتنی توزه-
توب وتکمیل ایتوب اثرلر یازدی. اصل عربستان
تاریخی، مقدس یرلر خصوصا مکه حقنده بیك مفصل
و نق تیکشریلوب یازلمشدر. مسلمان مؤرخلری،
مسلمانلقنی قبول ایتکان مملکتلردن بیگرك سوریه،
مصر و شمالی آفریقاغه اهمیت بیروب بونلرنك تا-
ریخن تیکشره وبازا ایدیلر.

سوریه تاریخنی تیکشروچیلردن مشهوری ابو شامه
(۱۲۶۶ ده وفات). بونك اهل صلیب محاربه‌لرینه دائر
یاخشی بر اثری هجری ۱۲۸۷ - ۸۸ ده قاهره ده با-
صلدی و «امام الدین» در (۱۲۰۱ ده) وفات.

مصرنك، مسلمان قولینه کرگاندن صوڭغی احوالنی
الڭ نق تیکشروچیلر عبد اللطیف البغدادی ایله
مقریزی (۱۴۴۲ ده وفات) در. بربرلرنك شعب تاریخن
یازوچی ابن خلدون، اندلسنکی - مقری (۱۶۳۱ ده
وفات. اثرلری آوروپاده باصلغالادی) و باشقه‌لردر.
عرب ادبیاتی تراجم احوالگه فوق العاده بایدر.
بونلرنك الڭ مشهورلری اولارق ۱۲۳۴ ده وفات بولغان
بهاء الدین نك «صلاح الدین ایوبی» سنی و ابن عربشاه نك
«آقساق تیمر» ترجمهٔ حالینی کورساتمك ممکندر.

عربلرده بیك شعب وزور تراجم احوال مجموعه‌لری ده
یاصالغالاب مشهورلری ۱۲۸۲ ده اولگان ابن خلکان
نك مجموعه‌سی در. ۱۸۳۵ - ۵۰ ده «غوتنغن» ده تر-
جمه‌سی ۱۸۴۳ - ۷۱ ده ٤ جلد اولارق «پاریژ» ده
باصلدی.

یاڭا اسلام تاریخلرینك الڭ یاخشی مثالی اولارق
۱۸۲۲ ده اولگان مصرلی جبرتی واحمد ابن زینی نك
«مکه» تاریخینی کورساتورگه ممکندر.

جبرتی اثری، مقریزی تاریخینك ۱۹ نچی عصر-
غه‌چه دوامی بولوب هجری ۱۲۹۷ ده، صوڭره ۱۳۰۰ ده
٤ جلد اولارق قاهره ده، فرانسوزچه ترجمه‌سی ده
۱۸۸۸ - ۸۹ ده قاهره‌ده باصلدی.

دین صاقلاو و آڭا لیاقت

II

پادشاهلق چیگینی (غرانیتسه‌نی) صاقلامق
ایچون قویولغان صاقچینك، دشمان هجومینه قارشی
طوررلق وآنی مغلوب ایده‌رلك قوراللرغه مالك بولووی
شرط بولغان کبك، دین وملتنی صاقلاو ایچون قویولغان
آدمنگده شول ایکی نرسه‌نی صاقلامق ایچون کیرکلی
بولغان قوراللر ایه‌سی بولووی شرطدر. قزان کوپرلری
اوستنده باشلرینی توبان صالندروب طورمش
وکورنشلری، حال هم قال دیللری ایله «بر تین!»
دیگان عباره‌لرنی آڭلاتوب طوروچی صوقرتلانچیلرگه
اوخشاشلی قورالسزغنه چیك صاقلاوچیلرنی، چن معنا
سی ایله صاقلاوچی دیوب بولمغان کبك علوم شرقیه
وغربیه‌دن، ایکنچی تورلی أیتکانده اسلام واوروپا
مدنیتندن بیلمسز بولغان ذاتلرده بوکونك چن معناسی
ایله دین صاقلاوچی توگللردر.

شتین میتس Штейнмецъ، مولتکه Мольтке
لر کبك کبك بیلوکلی باشلقلر قول آستنده‌غی گیرمانیا
عسکری طرفندن ویران ایدلگان فرانسه‌نك، شول

خرابلغی اوستینه تاغیده گیرمانیاغه ۱۵ میلیون فرانق صوغش خراجاتی تولەرگه مجبور بولووینه اوخشاشای، دین باشلقلری ایسخولاستیق بولوب علوم غربیەدن خبرسز بولغانلقلری ایله برابر علوم اسلامیەنیده بیلمگان ملتلرده آغر صاحلرغه باش ویزەچکلری بیلگلیدر. نادان عسکر باشلقلری ملتنك جسمنی گنه مغلوب ایتدیکلری حالده نادان دین باشلقلری یعنی я вижу فرقەسی ملتنك هم جسمنی هم روحینی مغلوب ایتدکلرندن بونلرنك نادانلغی ملت ایچون عسکر باشلرینك نادانلغندن قات قات یاماندر.

ملت اسلامیه بو کونگی خرابلق دیگزینه عسکر باشلقلرینك نادانلغی سببلی غرق اولمینچه، آنچق „دین صاقلیمز!“ دعواسنده بولغان بیلوکسز روحانیلر، „ما سوادن واز کیچدك“ ادعاسنده بولغان یالغان صوفیلر طرفندن غرق ایدلدی. بونلرنك اسلام دینینه ایتکان ضررلرینی، همه مسلمانلر باشینه کیترگان بلالرینی اسلامنك الوغ دشمانلری بولغان: ایکنچی فیلیپ، قارل ماریتلل. دورتنچی ایوان، پاپا اوربان ایکنچیلرده کیتره آلمادیلر. چونکه تکیلر طرفندن اسلامنك جسمی گنه زهرلانگانی حالده؛ بونلر طرفندن روحی زهرلانوب آنك مڭگولك حیاتنه جنایت ایدلدی.. بو فرقەلر دیننی صاقلیمز، مسلمانلرنی نجات و سعادتکه اوندیمز دیو نه چاقلی سویلەسەلرده چنلاب قاراغانده بونلرنك لغرداولری اوزلری دیگزگه چورماب صالغان آدملرگه „یوشلانمکز!“ دیمك قبیلندن کولکی بر سوز گنه والحاصل شاعرنك „القاه فی الیم مکتوفا وقال له* ایاك ایاك ان تبتل بالماء!“ دیگانینه موافق ایدی.

ایسکی زمانەغی مسلمان پادشاهلقلرینك خریطەلرینی کوزدن کیچورگاچ حاضرگی زماننغی خریطەلرغه کوز صالساق، حیران قالوب عبد الله بن عباس‌دن روایت ایدلگان تیرەن معنالی حدیثنی (۱) اوقورغه، صوڭره امام فضیل نك «بر قبول دعام بولسه ایدی عالم نك توزوکلگی حقنده قیلور ایدم» دیگانینه قناعتلانمینچه مشهور قالیغولا Калигула نك روما خلقی حقنده أیتکان سوزینی مسلمان روحانیلری حقنده ایتاسم کیله.. دیمك؛ سیاسی کورەشلرده مادی کوچلری آرتق بولغانلر اوستون کیلگانگه اوخشاشلی، دینی کورەشلرده معنوی کوچلری یعنی علوم و معارفلری آرتق بولغانلر اوستون کیلەچکلردر.

ایسکیلکنك هر یرنك مقدسلك وار دیه خیاللاغان ایسکی قوراللی دورت یوز میلیونلی الوغ چین ملتی، زمانه قوراللری ایله قوراللانغان ۳۰ — ۴۰ ملیونلی یاپون بالالرینك اشتیکلری آستنده آغیر صلحلرغه قول قویارغه مجبور ایدلدی؛ نەق شونك کبك ایسکیلکنك هر بیرنده مقدسلك اویلاغان، علوم شرعیەنی طار باشلی آدملر طرفندن ترتیب ایدلگان کتابلرنك سوزلریندن عبارت صاناب، آوروپا مدنیتینك و بناء علیه اسلامنك محافظەسی ایچون جان حکمنده کیرکلی بولغان فنون قطعیەنك حراملغی ایله فتوی ویرگان علماء سوء نك فتوالری سببلی اسلام عالمی و مسلمانلر، دینی هم سیاسی بولغان جمیع اوستونلکلرینی غائب ایتدیلر. اول مشئوم فتوالرنك سوزلری قسقەغنه بولسەده بونلرنك شوملغی سببلی غائب ایدلگان نرسەلر: ایگی چیکی کورونمگان مملکتلر، صانی بیلمسز بولغان بیك کوب دولتلردر. پروفیسور Карѣевъ أیته: صوغش بر امتحاندرکه اول امتحانغه حکومت اوزینك اچکی سیاستینه قاراب محکوم بولا. مینده أیتەم: „ نادانلق هم آنك نتیجەسی بولغان انقراض اوزلرینه کوره بر تورلی چوقورلردرکه: ملتنی اول چوقورلرغه دیننی طار آڭلاوچی روحانیلر ایلتوب باطیرەلر. ذلت و مسکنت اللهنك ایك اولوغ جزالریدرکه شونلرغه „ملت“، علماء سوء سببلی محکوم بولا“..

هادی.

غریب ایتمه بنی یارب کرم قیل روز محشرده
غریب اولمق نه مشکلدر کشی اقلیم آخرده

(۱) „ صنفان اذا صلحا صلح الامة و اذا فسدا فسد الامة السلطان والعلماء «جامع بیان العلم و فضله» لابن عبد البر.

مصاحبه

تنقید، نقاد ــ مناقده ــ تنقید شخصی، تنقید غیر شخصی ــ فنون جمیله، صنایع جمیله ــ گوزل، گوزەل ــ ترجمه، بر قماشنك آرت یوزیدر ــ خاتون، قادین ــ اشتقاق ولسانلرنك تکملی ــ تاریخ ادیان درسلری وبیطرفلق ــ تحریر المرئه، مسلمان قادینی ــ

«شورا» لرنی کوزدن کیچیرگانده، ایك کوب دقتمنی جلب قیلغان «ع. بطال» نڭ تحریر المرئه والمرأة الجدیده ترجمەلرینه قارشی یازغان تنقیدی ایله ذ. قادری نڭ جوابلری بولدی. تاتار ادبیاتی، تاتار ترقیسی ایچون بو بیك مهم بولغان بر مسئلەدر. چونکه تنقیدسز بر ادبیات، قونترولسز بر ایشگه اوخشای. یعنی بر ایش نه قدر یاخشی تفتیش ایتیلسه، اولقدر آلغه کیتکانی شکللی، بر ادبیات دخی نه قدر تنقیدگه اوچراسه، او مرتبه تکمل وتعالی ایتەر.

«شورا» اوز ملاحظەسنده، «تنقید» نی آقچه صایو، دیب تعریف قیلغاچ، بو سوزنی مقصودغه موافق تاپمای (١).

«اشتقاق» علمی، منی بیك مشغول ایتکان بر وقتده بو سوزنی تیکشیرگان ایدم. گرچه «نقد» کلمەسی آقچه معناسینه کیله. لکن «تنقید» سوزی ساخته (فالشیوی) آقچەلرنی، خالص بولغانلاردن آییرو دیمك بولا. شولای آقچەلرنی آییرغان یاخود بیله طورغان کشیگەده «نقاد» دیب ایتەلر. (قاموس ــ مترجم عاصم).

بو سببدن، افکار یاکه جملەلر آراسنده بولغان درست وغلطلرنی آییرو دیمك بولغان قریتیقا (Критика) نی دخی «تنقید» دیب تسمیه ایتو بیگراك معنالی ومناسب اولا.

مناقده واصول مناقده؛ صوڭغی چاریك عصر ایچنده یاور وپاده بیك ترقی ایتدی. حاضردەگی یاور وپا تیاتر پیەسسالری ویاڭی ادبیاتی «تنقید» سایەسنده وجود بولدی دیب ایتیلسه درست بولور.

تنقیدنی، عمومی اولەرق ایکیگه آییرالر: شخصی، غیر شخصی. تنقیدنی بو یله روشده آییرغان کشیلر اگرمندن صوراشسەلر ایدی من دخی ایکی قسمگه آییروب أیتور ایدم: تنقید شرقی، تنقید غربی. تنقید شرقی، شرق اصولنده مناقده یعنی شخصی تنقید دیمکدر. چونکه: شرق خلقی تنقیدگه چاچ صاقالدن، کلەپوش وپاپاقدن باشلایلر. شرق روحنده بیطرفلق یوقدر. تنقیدگه دائما شخصلر اوچرارلر. بوتون دنیانڭ علمنی وهنرینی تکمیل قیلگز شرقه کلیرسەگز آخوند وملاسی، حضرت واولیاسی، سوداگری سزنڭ روشگزنی، کیومگزنی تنقیدگه باشلارلر وایڭ صوڭ قرارلرنی بیررلر. بو قرار هر وقت علیهگزدەدر. باشگزده حفظ اولونغان علوم وفنون بو قرارگه قارشی مبهوت وفائدەسز بر حالده قالورلر.

غرب، «تنقید غیر شخصی» نڭ مجسم بر تمثالیدر. اورالرده کیوم وسائره کبی انسان نڭ بالذات اوزینه تعاقلی بولغان احوال وحرکات کوزگه کورونمز. اوراده محاکمه وتدقیق، تحقیق وتفتیش ایتیلگان شی فقط «فکر» یعنی انسانلرنڭ معنویاتیدر. ایشته یالگز بو سایەدەدرکه یاور وپالیلر شول درجه آلغه باردیلر.

ع. بطال غیر شخصی بر تنقید ایله تحریر المرئه والمرأة الجدیدەلرنڭ خطالرینی کورساته. بوڭا مقابل ذ. قادری ایسه آزغنه شخصی بر تنقید ایله جواب بیره. جوابلرندەگی تأویللر، تفسیرلر اولقدر صاغ توگل. از جمله (فنون جمیله ــ ماتور عاملر) مسئلەسی خطالی. بو ترکیبلرنڭ روسچەسینیده یازدیغی حالده یخشی تیکشیرمگان. Изящное искусство ده نه فن ونه ده علم سوزی بار! искусство صنعت دیمکدر. حالبوکه صنعت ایله علم وفن آراسینده بولغان فرق، اورال والبرز طاغلری آراسیندەگی فرق قدردر. روسلر بونی فرانسزلرنڭ «Ses beauxarts» ترکیبندن ترجمه ایتدیلر. تورکلرده، عربلرده کذا. لکن تورکلر صنایع

(١) بزم ملاحظەمز یالگز، عربلرده «تنقید» سوزینڭ مستعمل اولمادیغی حقنده غنه ایدی. «تنقید» روشنده بر کلمەنی بز حتی اوقیانوسده کورمادك. «شورا».

نفیسه (اکرم بك «صنایع نازکه»نی توصیه ایته) دیب بیك درست ترجمه قیلدقلری حالده، عربلر دیناً منهی بولغان بو صنعتنی یخشی آڭلامدقلرندن «فنون جمیله» دیگانلر. تاتارلر «ماتور علملر» توگل، «ماتور صنعتلر» یاکه «ماتور ایشلر» دیسه‌لر، اوز تیللرینی آلغه یباروده بر خطوه داها آتمش اولورلردی. بوندن باشقه ذ. قادری‌نڭ اصول املا وترجمه حقنده‌گی فکرلری دخی تنقیدگه شایسته.

مومی الیه گوزل ایله گوزەل گه اولقدر اهمیت بیرمای. ظنم‌گه قالسه بو ایڭ مهم بر نرسه‌در. السنهٔ تورانیه‌ده "حرکه" اشارت توگل، بلکه حرفدر، یعنی حروف متصوته‌در. حروف متصوته‌نی اهمال ایتماینچه مقامنده استعمال ایتو تیوشدر. چونکه هر سوزی حرکهٔ اشاریه ایله بر نیچه تورلی اوقولغان بر تیل، تیل توگل بلکه عرب چورباسی‌در. عرب دائما عربدر، تورك ـ تاتار ایسه تورك یاکه تاتاردر.

ترجمه‌گه کیلگانده «المرأة الجدیده» مترجمنڭ فکرلری تماماً درست بولماسه کرك. گرچه حرفیاً ترجمه بیك ینگل بر ایش توگل حتی بو، بعض اثرلرده غیر ممکندر. حتی بر تورك ادیبی بو خصوصده «ترجمه، بر قماشنڭ آرت یوزیدر.» دیب أیته. لکن بو ترجمه بالخاصه ادبی اثرلرگه عائددر. مثلا «چەخوف»، «غوغول»، «پوشکین»، «گەته»، «امرءالقیس»، «ابو العلاء المعری» وغیرلرنڭ اثرلری ترجمه ایتله آلماز. ترجمه أیتلسه دخی روحنی غائب ایته‌رلر لکن تحریر المرئه، المرأة الجدیده کبی اجتماعی اثرلر تماماً قابل ترجمه‌در. چونکه بو کبی اثرلرده ترجمه ایتلگان شی فکر ومطالعه‌لردر اما ادبی اثرلرده ایسه بلاغت، فصاحت یعنی محررلرنڭ قلملری ایله ترسیم قیلغان لوحه‌لری در.

«خاتون، قادین» سوزلری حقنده (ایدل)نڭ‌ده مناقده‌گه اشتراکی بیك لطیف. بوراده بولغان فارسلردن وفارسی تیلی آشنالرندن بعضیلری «خاتون» سوزینڭ فارسی اولغاننی ده أیته‌لر. تورکلرگه ایران تأثیراتی کوبدر. عینی زمانده، تورکلر ایرانی بر نیچه دفعه‌لر حکملری آستنه آلدقلرندن آنلرده ایرانغه تأثیر ایتمش اولمقلری شبهه‌سزدر. بناءً علیه قایسی قایسندن آلغاننی تعیین ایتو ممکن توگلدر.

من، چن کوڭلدن توصیه ایته‌من: تیلمزنی اصلاحغه طرشو کرك. بزدن صوڭ کیله‌چکلرگه آزغنه ایشلنمش بر تیل طاشلارغه کرك. بوده اشتقاق علمنه چالیشو ایله حاصل بولور. حاضرده هر تیلنڭ کوبراك سوزلرینڭ اصللری، نسللری محفوظدر. فرانسوز تیلی بو خصوصده ایڭ آلده‌در.

بر فرانسز لغتی آچوب قاراغانده ایڭ عادی سوزلرنڭ قایدن آلینغاننی ونه کبی سرگذشتلر اوتکارگاننی آڭلارمز. مثال ایته‌یم؛ حاضرده هر تیلده بولغان «تووالیت» سوزینڭ اساسی شولای‌در: تووال Toile کتان بزی دیمکدر. ایسکی زمانلرده خاتونلر چاچلرینی طاراغانده کوکره‌کلرینه بویله بر بز آصارلر واو بزگه (تووالیت) دیب ایته‌رلردی. شیمدی ایسه زینتلنمك گه بو نام بیرلدی.

"شورا"نی بیك محترم بر قلم تزیین‌گه باشلاغان. بوندن طولایی "شورا" قارئلرینی تبریك ایته‌رمن. "تاریخ ادیان"، "علم روح" درسلری، "شورا" شاگردلرینه بیك کوب فائده ویره‌چکدر.

لکن، «تاریخ ادیان» نه قدر بیطرفانه یازیلور واوقوتیلورسه شول قدر فائده ویرر. ذاتاً بیطرف قالو اصحاب قلم‌گه بیك لازمدر. حالبوکه «تاریخ ادیان» درسلارنده او بیطرفلغی بولا آلمادم. تأویللر، تفسیرلر کیله‌چکده دخی بیك کوب تأویل وتفسیرگه یول آچاچقنی کورساته. احمدمدحت افندی دخی استانبول دارالفنونی «تاریخ ادیان» درسلرینی شولای اوقوتورغه باشلاغاننذن «تاریخ ادیان» نڭ ایچندن چیغا آلمادی. حالبوکه انسان، «منزیس»نی، «رەنان»نی، علی الخصوص «شانته‌پی دولا سوسسه‌ی» نی اوقوغانده بویله طرفگیرلك کورمگانلگندن اوقوغان علمنی هیچ بر تأثیر آستنده بولماینچه ـ محاکمه وتدقیق ایته آلا.

«تاریخ ادیان» نی صرف تاریخ ادیان عالمی

فکر ومطالعه‌سی ایله یازوب میسیونرلکنی ترك ایتملیدر، فایده؛ بیطرفلقده‌در، دیب اویلایمن.

استانبول دارالفنونده، اوره‌نبورغ مدرسه سنده تاریخ ادیان اوقوتو مسئله‌سی، ترکیاده حریت ایله اوزاق غربده بولغان ایسکی فکرلرنڭ مغلوبیتنی کورساته. بونڭ ایچون دخی، مدرسهٔ حسینیه شاگردلرینی چن کوڭلدن تبریك ایته‌رمن.

نه ایتملی، استانبولده بر طرفده «تاریخ ادیان» اوقوتولا، او بر طرفده «مسلمان قادین» قولدن قولغه کیزه. «طنین» کبی بر غزیته «مسلمان قادینی» (۱) ایچون اویله بر مدحیه یازمشدی‌که حیرت ایتدم.

تورکلر، سیاسی حاللرینی اوزگارتدیلر. لکن اجتماعی حاللری ایسکی روشده. بوده، ترکیا انقلابنڭ بر انقلاب-ریوالوتسیا توگل بلکه اداره آلماشودن عبارت ایکاننی کورساته. ۱٤ دکابر ۱۹۰۹

«شکی»: ن. آغه‌یف

لسانمزده علمی اصطلاحلر

محترم «شورا» مجله‌سینڭ برنچی عددنڭ (۱٦) نچی صحیفه‌ده "нерв" سوزینی عصب کلمه‌سیله ترجمه ایتمك حقنده بر مراجعت درج قیلنوب، «شمدی معلوم اولدی‌که بو ترجمه‌لر یاڭلش ایمش» دینلمش ایسه‌ده، یاڭلشلغڭ سببی بیان قیلنمامش.

ترجمه‌یی یاڭلش دیه‌جك انسان سوزینی ایکی ملاحظه اوزرینه بنا قیلا بیلور. بری: عرب لغتنڭ عصب، مفصللرڭ برینی دیگرینه ربط ایدن سیڭیردر. اویله سیڭیرلره علمی اصطلاحده «رباط» تسمیه اولنور. „عصب" تسمیه اولنماز. ایکنچی‌سی: لسان فنده "нерв" اسمیله تسمیه اولنمش شیلر عربلره معلوم دگل ایدی. عربلرڭ کندولرینه معلوم دگل شیلرڭ اسمی‌ده، طبیعی، لسان عربده بولنه‌ماز. انسانڭ بدننڭ „عصب" اسمیله عربلره معلوم اولان شی — لسان فنده رباط "лига мент" تسمیه قیلنوب، بزم لسانمزده سیڭیر تسمیه اولنور شیدر.

بنم فکرمه کوره ترجمه خطا دگلدر. بلکه هم اصطلاح هم لغت جهتلرندن الڭ درست ترجمه‌در. زیرا طب، تشریح کبی فن کتابلرینی لاتین لساندن ترجمه ایتمش اهل علم "Nerve" سوزینی بلا خلاف „عصب" کلمه‌سیله ترجمه ایتدیلر. بوڭا کوره‌ده حس وحرکت اعضاسی اولان "Nerve" لره „عصب" اسمی اطلاق قیلو همه اهل علم طرفندن بلا خلاف قبول قیلنمشدر. اهل اسلام قلمیله یازلمش طب، تشریح، حکمت کتابلرنده همه‌سنده - اوزون اوزون یبلر کبی اولوب، بدن انسانڭ هر طرفینه طارالمش حس وحرکت اعضالرینه „عصب" تسمیه اولنور.

لاتین لسانده "нерв" اطلاق قیلنور اعضالر عربلره مجهول دگل ایدی. احتمال "нерв" لرڭ وظیفه‌لری، بدن انسان ایچون فائده‌لری بدوی عربلره مجهول قالمش ایسه، قالمشدر. لکن شبهه یوق لسان فنده „عصب" تعبیر قیلنور اوزون یب کبی اعضالر عربلرده‌ده معلوم ایدی. یبلره مشابهتلری ایچون‌ده، باغلامق معناسنه دلالت ایدر „عصب" اسمی او اعضالره جاهلیت لسانده ویرلمش ایدی. „عصب" لرڭ الڭ بیوگینه‌ده جاهلیت لساننڭ „عقب" اطلاق اولنور ایدی. هر حالده عربلره عصبلرڭ وظیفه‌لری معلوم اولمامش دیمك ممکن اولا بیلور ایسه‌ده، عصبلرڭ اوزلری معلوم دگل ایدی دیمك او قدر درست اولاماز. اعضالرڭ اوفاغنه بیوگینه، بزه معلوملرینه مجهوللرینه متعدد خصوصی اسملر ویرمش عربلر بدن انسانده او قدر کثرتله بولنور "нерв" لری اسمسز براقدیلار دیمك، بنم گمانمچه، هیچ بر وقت درست اولماز.

"нерв" لرڭ اسملری بزم تورك لسانیله فارسی لسانده‌ده واردر. لسان فارسیده "нерв" لره

(۱) (مسلمان قادین)، قاسم بك امین‌نڭ (تحریرالمرئه) سینه قارشی فرید وجدی طرفندن یازیلمشدر. حجابی، عقلی بر طرزده مدافعه ایته‌رك قاسم بکنی تنقید ایته.

« پی » اطلاق قیلنور . بزم توركی لسان‌ده « قوری طامار » یاخود « آق تامور » تعبیر اولنور . «سیگیر» كلمه‌سی ایسه، بزم لسان‌ده هم « آق تامور »لره همده اعضالرك برینی دیگرینه ربط ایچون خلق قیلنمش شیلره‌ده اطلاق قیلنور بر عمومی كلمه‌در .

هرحال‌ده “нерв„ سوزینی « عصب » كلمه‌سیله ترجمه ایتمك بلا شبهه درست ترجمه‌در. لسان‌عرب ده وجودی تسلیم قیلنماز ایسه، بیك سنه‌دن زیاده اهل‌علمك اصطلاحی‌ترجمه‌صحتی‌ایچون‌البته‌كفایه‌ایدر .

لكن شو مراجعت مناسبتیله بنم خاطریمه برشی كلدی : ادبیات عثمانیه‌ده . علی الخصوص حیوانات ، نباتات ، معادن، طب، كیمیا، حساب كبی فنی كتابلرك علمی اصطلاحلرنده ، همده اویله كتابلری یازار ایكن مؤلفلر طرفندن قوللانلمش تركیبلرده آز دگل بیگوك كوب خطالر بولنور . بوندن صوڭ بزم روسیه‌ده یازیلاچق علمی كتابلرده اویله خطالر تكرار قیلنماسه گوزل اولور ایدی .

شو كون‌ده عالم اسلامیت‌ده برنچیلك رتبه‌سنه كچمش توركلرك اهل علمی طرفندن اویله خطالرك مقبولیتی البته برقدر تعجب اولنه‌چق شیدر . او خطالرك تفصیلی حاضر شو ساعت‌ده خاطرم‌ده یوق . مثال اولمق اوزره یالڭز « حدبه حلقویه » « طبقه بشریه » « دماغچویه » « كمیت اصمه » كبیلری كوستره بیلورم .

بویله خطالردن صاقنمق ایچون علمای اسلامك اسكی اصطلاحلرینی الده ایتمك ، اویله اصطلاحلر یوق ایسه ، اوز لسانمزده عربی قاعده‌لره‌ده موافق صورت‌ده اصطلاحی تعبیر وضع ایتمك لازمدر .

بز نه قدر تكلفلنور ، زحمتلنور ایسه‌ك ده ، اوز لسانمزده هربر علمی شیلر ایچون كلمه‌لر بولمق بزه میسر اولماز . حاجتی یوق كلمه‌لری قوللانمایوب، لسانمزی ساده‌لشدرمك ، اوز لسانمزده یوق كلمه‌لری یا عرب یاخود دیگر لسانلردن استعاره ایتمك البته لازم اولور . لكن استعاره اولنمش اسملری لسانڭ قاعده‌سینه موافق دگل صورتده استعمال ایتمك اوقدر درست اولماسه كرك . استعاره اولنه‌جق اسملرده سهو-لت ، همده معناسنه موافقت جهتلرینی اعتبار ایتمك تیوش اولسه كرك .

علمی اصطلاحلر مسئله‌سندن‌ده اهمیتلرك بزم ایچون لسان مسئله‌سی‌ده واردر .

« لسان و املا » مسئله‌سنده ادیبلرمز مطبوعات صحیفه‌لرنده همان همان بحث ایدرلر . كونلرك برنده یاقین آراده شو مسئله حقنده بر قرار تعیین قیلنورمی یوقمی معلوم دگل . لكن ، بنم فكرمچه ، تعیین قیلنمق لازم ایدی . زیرا بزم لسانڭ قاعده‌لری طبیعی صورتده غایت گوزل درجه‌ده مضبوطدر . قصور لسانڭ قاعده‌لرنده دگل ، یازار انسانلرڭ او قاعده‌لری رعایت ایتمه‌مكلرنده‌در .

اوزمز او قاعده‌لری رعایه ایده بیلور ایسه‌ك ، لسانمزڭ قاعده‌لری دیگر لسانلرڭ قاعده‌لرندن دون دگلدر .

موسی بیگییف .

مسلمانلرده آی علامتی

خرستیان محررلری وعالملری خرستیانلقغه صلیب (خاچ) ایله رمز ایتدكاری قبیلندن كوب وقت « آی » سوزی ایله اسلامه رمز ایدرلر و سوز مناسبتی كلدیكنده فلان مملكتده وفلان شهرده « آی » فلان قدر حكومت سوردی وفلان یرده « آی » ییگدی یا كه ییگلدی دیمك كبی سوزلر استعمال ایلرلر . پیتربورغ شهرنده بر كلیسا مناره‌لرینه « آی » قویلوب‌ده آنڭ اوستنه صلیب (خاچ) باصدرلمش و بونڭ ایله خرستیانلق ، اسلامه غالب كلدیكینه رمز ایدلمشدر . خلاصه : خرستیان خلقلری قاشنده « آی » كلمه‌سی‌وصورتینی‌اسلامدن‌كنایه‌ایتمك‌عادتی‌مشهوردر .

اسلام اثرلرندن خبرلری آز اولوب‌ده آوروپا عالملرینه تقلید ایدوچیلر اوشنداق مسجدلر مناره-لرنده وطریقت شیخلرینڭ بایراقلرنده آی رسملری

کوروب حکم چیقاروچیلر خرستیانلر قاشنده صلیب، مقدس ودینی بر رسم اولدیغی کبی مسلمانلر قاشنده آی هم مقدس ودینی بر علامت اوله‌چغنی ظن ایدرلر. لکن بویله ظن اصلسزدر؛ خرستیانلر قاشنده اولان صلیب ایله مسلمانلر نظرنده اولان آی آراسنده اولان فرق پك بیوکدر.

«آی»، اسلاملر قاشنده دینی بر علامت اولمادیغی کبی دین نقطهٔ نظرندن مقدس و محترم‌ده دگلدر. مسلمانلردن بریسی خرستیان قریه‌سندن اوتوب واردیغی وقت بوکا قریه‌نك تینتاکلری تعرض قیلوب «آی» نی سوك یوقسه قینارمز! دیه قورقوتمشلر. مسلمان ایسه: «کوکده‌گی آینیمی سوگارگه تکلیف ایته‌سز، یوقسه مسجد مناره‌لرنده و مسجد ایشکلری اوستینه قویلمقده اولان آی رسملرینمی؟» دیه صورمش. مرادلری کوکده‌گی آی اولسه هیچ ترددسز امتثال ایده‌چك اولدیغی حالده مناره‌لرده اولان آی رسمینی قصد ایتدیکلرینی بیلوب قضاغه رضا اوله‌رق طورمش و بر قدر قین کورمش. واقعه‌نك اوستنه ایکنچی بر شریعت علمندن خبری اولان مسلمان کیلوب چیقوب: «نیچون بو روشده حقارت اختیار ایتدك؟ کوکده‌گی آی، دین جهتنچه محترم دگل ایسه مسجد مناره‌سنك اولان آی رسمی‌ده شونك کبیدر» دیمش وتکدیر ایتمش تینتاکلردن آیروب آلمشدر.

صلیب ایسه بالعکس خرستیانلر نظرنده حضرت عیسی صلبنه رمز اولدیغندن دینی هم‌ده مقدس بر علامتدر، بونلره کوره آنی استخفاف ایتمك دین نقطهٔ نظرندن اصلا جائز اولماز.

آی، اسلام قوملری آراسندن یالکز ترکیا دولتینك رسمی بر علامتی اولوب ترکیا تبعه‌سی اولدقلری مناسبت ایله اوشبو رسمی علامتنی مصر ایله تونس ولایتلری‌ده قبول ایتمشلردر. «آی» علامتینك اسلام دیننه شوندن باشقه مناسبتی یوق. حتی ترکیاگه باشقه یر یوزنده اولان مسلمانلرنك «آی» رسمندن خبرلری‌ده یوق. ایران دولتینك رسمی علامتی «علم» ایله «قوت» گه رمز اولمق ایچون آرسلان قویاش (شیر خورشید) صورتیدر. مراکش دولتینك رسمی علامتنك هیچ نرسه صورتی یوق، بایراقی‌ده نقشسز اوله‌رق قزل توسلی نرسه‌دن عبارتدر.

ترکیا دولتی «آی» رسمینی نه یردن آلمش وبونك ایله نه شی‌گه رمز ایتمکده‌در؟ اوشبو سؤاله جواب اوله‌رق ایکی تورلی فکر بیان ایدلنور.

برنچی فکر: ترکلر اسکی وقتلرنده یولدزلر و «آی».غه عبادت أیلرلر ایدی. اوشبو وقت بونلر «آی» نی اوزلری ایچون رسمی علامت ایتدیلر و «آی» صورتی ایله معبودلرینه رمز قیلور اولدیلر صوڭره «آی» نك دین رمزی اولمقی ضعیفلاندی ورسمی علامتلگی کوچایدی. حتی‌که ترکلر، صوڭ وقتلرده دینلرینی بر ایکی دفعه آلماشدردیلر ایسه‌ده رسمی علامتلری اولان «آی» نی آلماشدرمادیلر. دشت قپچاق تخت گاهی اولان «سرای» شهرنده حکومت سرایی اوستنده رسمی علامت اوله‌رق ایکی قنطار آغرلغنده آلتوندن یاصالمش «آی» رسمی طورر ایدی. بوندن بیشیوزیل مقدم «سرای» شهرنك سلامت اولان بر قبه‌دن آلنمش رسمنك آی صورتی واردر.

ترکیه سلطانلری، قدیم ترك قومینك رسمی علامتلری اولان «آی» صورتینی قبول ایدوب دولتلرینك رسمی علامتی اعتبار ایتدیلر. اوشبو مناسبت ایله مسجد مناره‌لرینه قویلورغه باشلاندی. بو فکرگه قارشو طوروچیلرده واردر. بونلرنك اعتراضلری وقبول کورمادیکلرینك سببی تقریبا اوشبودر: «ترك قوملری دیندار ودینلرنده ثباتلی وبصیرتلی بر قوم اولدقلری سببندن مجوسیلکلرینه علامت اولان بر شینی، اسلامه کلدیکلری صوڭده شول حالنچه قبول ایتمیه‌چکلری معلوم. بوندن باشقه، آی اگرده ترکلرده اسکی زماندن اعتبارا رسمی بر علامت اولسه ایدی بونی سلچوقلر و ترکیانك ایلك تأسیس ایدلدیکی وقتنده اولان عثمان خانلر واورخانلر وآندن صوڭلر هم رسمی علامت اوله‌رق قبول ایتمش اولورلر ایدی. حالبوکه ایلك سلطانلرنك بایراقلرنده، آقچه‌لرنده، باشقه رسمی شیلرنده آی رسمینك اشارتلری اولسون

یوقدر . بلکه بونی پك کوب عصرلر صوڭ اولان سلطان محمد الفاتح ، رسمی علامت ایدوب قبول أیلادیکی تاریخ ایله ثابتدر » ..

ایکنچی فکر : ماقیدونیالی فیلیپ ، بیزانطیه (قسطنطنیه ـ استانبول) نی آلور ایچون صوغشدیغی وقت قالون بولوت سببندن قارانغرلانمش بر کیچه‌ده آ کسزدن شهرگه هجوم ایتمك ایچون واردیغنده بولوت کیساکدن آچلوب کتدی و یاڭی آی یاقتیسی ایله یر یوزی یاقتردی ، شهر خلقی فیلیپ عسکری شهرگه کلمکده اولدیغنی کوردیلر و شول ساعت ایله حاضرلانوب فیلیپ عسکرینی قوغدیلر . بیزانطیه‌لولر اوشبو شادلقلرینی « آی » سببندن کوروب ، خلاصلرینڭ یادکاری اوله‌رق « آی » نی رسمی علامتلرندن قیلدیلر . مذکور شهر ، بیوك قسطنطین تصرفنه کردیکی صوڭده اولگی کبی « آی » ، رسمی علامت اوله‌رق قالدی . محمد الفاتح قسطنطینیه‌نی فتح ایتدیکی صوڭ ، اهالینڭ خاطرلرینی خوشلاندرمق قصدینه مبنی مذکور علامتنی بترمادی بلکه اولگی کبی همیشه رسمی علامت اوله‌رق قالدردی . ایشته آی صورتی ترکیاگه بیزانطیه‌دن میراث اوله‌رق قالمشدر . حقیقت حالده ترکیانڭ رسمی علامتی اولان « آی » صورتی حکومت قاشنده هر بر دین محترم ایدیکینه ، حریت و مساوات هر بر خلق ایچون بر تیگزلگینه رمزدر .

بو فکرنی قبول ایتماوچیلرده وار ، فقط بز بونلرنڭ دلیللرینی بیله آلمادق . اموی و عباسی خلیفه‌لرنده و صوڭراق وقتلرده تشکیل ایدلمش مختلف ترکی حکومتلرده « آی » نڭ برر نرسه‌گه رمز و علامت اولمقی حقنده بر شی اوقودیغمز خاطرمزده یوقدر .

ع . عصمتی افندی « مدنیت تاریخی » نام اثرنده هارون الرشید طرفندن فرانسه حکمداری شارلمان اوزرینه بیارلمش ساعت رسمنده آی صورتی کوردیکنی یازمشدر . بو خبر شایان دقتدر . بونی اوقودیغمز وقت معاویه بن ابی سفیان طرفندن کسرالرغه تقلید یوزندن صوغولمش آقچه‌لرنڭ رسملرنده کوردیکمز آی و یولدز صورتلری خاطرمزه توشدی .

کسرالرغه تقلید یوزندن صوغولمش معاویه آقچه‌سنده و هارون ساعتنده آی صورتی اولمقی بو شینڭ کسرالرده بر رسمی علامت اولدیغنی آڭلاتور . یوقسه بوددیلرده اولدیغی کبی آی ، فارس قوملرنده ایرانلولرده‌ده مقدس بر شی ایدیمی ؟

ترکیانڭ « آی » صورتینی رسمی علامت قیلوینڭ سببی استانبولنی فتح ایتدیکی صوڭ روملرغه جمیله کوسترمك ایچون اولمقی جائز اولدیغی کبی ، الوغ حکومتلردن اولدیغی جهتله بر علامت رسمیه‌گه محتاج اولنه‌چقنی بیلوب بورنغی ترکلرده آی‌نڭ رسمی علامت ایدیکنی خاطرلمك ایچون‌ده اوله بیلور . یعنی یوقاروده ذکر ایدلمش ایکی فکرنڭ هر ایکیسی ایچون اولور . احتمالکه اوچونچی سبب اوله‌رق اهل اسلامنڭ دینی عبادتلری و کوب معامله‌لری آی حسابلری ایله اولدیغی‌ده ملاحظه‌گه آلنمشدر .

آی ، « سرای » شهرنده رسمی علامت اولدیغی ثابت ایسه قزانلولرنڭ بو علامتنی شوندن آلدقلرنده شبهه اولماز . زیرا قزان حکومتنی تأسیس ایدوچیلر « سرای » خانلری و شاهزاده‌لریدر .

بلغار شهرنده اولان مناره‌لرنڭ رسملری ، بلغار ترکلرندن آلنمش بایراقلر روسیه‌ده اولان بیوك موزه خانه‌لرده صاقلانمقده‌لر اولسه کرك . بو مسئله‌نی لازم درجه‌ده تحقیق ایتمك شونلرنی کوروگه موقوفدر .

تورك تلنده « خ » بارمی ؟

قای عصرده بولسه‌ده ، قای اورنڭ تورسه‌ده تورك بالاسینڭ طبیعتنده تدبیرسزلك ، التفاتسزلك اولدیغی معلومدر . تورك بالاسینڭ ادارهٔ مملکت ، و دنیا تورمشی اشنده اولان تدبیرسزلکلرینی « آی » افندی ایله ...... حضرت تحقیق ایتوب یازوب کوستردیلر .

تورك بالاسینڭ تل صاقلاوده اولان مساهلسیڭ ، بوتەن اشلری کبی ، دهشتلی صورتده زوردر ، کوبدر .

تورکلرڭ بك ایسکی زماندن بیری « اویغور » اسم سقیمیله یورگان الفبالری بار ایدی‌که اسلام دینن قبول ایتو ایله « اوزلری » نکن تاشلاب عرب الفباسینی آلدیلر ، شونڭ ایله املالرینی خرابلققه صالدیلر . شوندن صوڭ اوق اوزلری یارتی تللی بولوب قالدیلر . بو ، کچکنه مساهله‌می ؟ . . . بو بر .

اوزلرینڭ سوزلرنده قوللانوی اصلا بولماغان (ث، ذ، ص ، ط ، ض ، ظ ، خ ، ح ، ع ، ژ) حرفلرینی الفبای تورکیه‌دن ساناب شوکا قطعی ایمان کلترگانلر . حالبوکه ، تورك سوزینه ، تورك تلینه بو حرفلرڭ ، اصلا وقطعا لزومی یوقدر . بو حرفلرنی قاموسلرده الفبای تورکیه‌نڭ فلاننچی حرفی دیه یازغانلر . فقط ٢٤ تاوش ایله سویله‌شمگه اویره‌نگان معصوم بالالرنی ساتاشدرمق اوچون ، الفبا کتابلرینی شو « بزنکی » بولماغان حرفلر ایله تولدرغانلر . چن تورکچه اولان (اوراز ، آبز ، زور) سوزلرینی اویالمای قزارمای (اوراظ ، آبظ ، ضور) صورتنده یازدیلر . بو ایکی .

آلای بولسه نه زیان بار ؟ دیه بر حرفنی ایکنچی حرفکه آلشتروب بترگانلر . بو کونك یوزده ، آلتمش سوزمزنڭ حرفلری آلشنوب بتمشدر ؛ همان آلشنوب بارمقده‌در . ا ــ دن باشلاب ی ــ گه چاقلی قاراشدرساق بری برینه آلشماغان بر حرفك یوقدر . آراده بیشر مرتبه آلشنغانلری باردر . بو اوچ .

شو آلشنو بلاسینه اوچراب سوزلر اوزگار- دیگندن ، تورك ملتی اچنده قازانچه ، قازاقچه ، باشقرد چه ، قافقازچه ، قرمچه شیوه‌لر توغمشدر . هر قایوسی اوزلرنچه ، اوز شیوه‌لرن مستقل بر تل سانیلر . برن گنه عمومی ایتوب ، شونی‌غنه باشقه‌لرینه قبول ایتدرو حماقتینه قدر قالقشالر . بو دورت .

عمومی قاراغانده ملت اچنده یوزده ، اوتز ؛ یازوچیلر آراسنده یوزده ، ایللی سوز اجنبی‌دن قوللانلادر . بر یازوچی ، بر سویله‌وچی تورکچه‌ده بار سوزنی تاشلاب ، اورنینه یات تلنکن قوللانادر . موندن آرتق مهلك مساهله هیچ یوقدر . بو بیش .

بو آراده « ایدل » غزته‌سنده ، « شورا » مجموعه سنده „ خاتون‌می ، قاتن‌می ؟ “ دیه تحقیقلر یازدیلر . بونڭ اصلی نیچك ایدیکن بلمك اوچون تورك تلنده „ خ “ حرفی بارمی ، یوقمی ــ بلمك کرك .

بزم کوره آلدیغمز لغت کتابلرنده „ خ “ حرفی ایله یازلغان اصل تورك سوزلری اوچکنه اولوب ، اولرده : یاخشی ، خاتون ، خان سوزلریدر . تورك تلنده یاقمق و یاغملی ، یاقشق باردر . ایسکی تورکچه ده قاتیغ ، اسیق سوزلرنده اولان ــ ق ــ ی ــ گه آلشنوب ، قاتی ، اسی بولوب قالغانلر . شو قبیلدن یاقشق سوزنده‌گی ــ ق ــ ی ــ گه آلشنوب یاقشی بولوب أورلمشدر . قافقازلیلرنڭ وتورکستانلی‌لرنڭ کوبی اصل „ اویقولامق ، چقمق ، یوق “ سوزلرینی یوخلامق ، چیخمق ، یوخ دیدیکلری کبی ، اصل „ یاقشی “ سوزینی‌ده „ یاخشی “ غه أورلدرمشلردر . روسیه اچنده اون ملیون خلق „ یاقشی “ دیه سویله- دیکلری حالده یالغز کاغز اوستنده «یاخشی» قوللانیلادر .

تورکچه ده آدمنڭ دیشی (مؤنث) اولغانینه „ اورغاچی “ دیولوب ، مونڭ ایرگه قوشلغانینه «قاتن» دیولور . بر جسمنی ایکنچیگه قوشونی „ قاتمق “ دیورلر . سالماغه قاتق قاتمق کبی . ایرگه قوشلمش معناسن بلدرر اوچون اورغاچی‌غه قاتن دیولمشدر . اوزمق‌دن صفت مشبهه یاسار اوچون ــ اوز ــ ماده سینه ــ ن ــ توتاشدرلدیغی کبی ــ قات ــ ماده‌سینه ده ــ ن ــ توتاشدرلوب ــ قاتن ــ حاصل بولمشدر .

خان ایسه اصلده قاآن اولوب ، سوڭره‌ده فرسلره ایه‌روب خان توسینه أورلدیکی تورك تاریخی مطالعه ایتوچیلره معلومدر . تورك تلنده اولان بوته‌ن ٢٤ حرف ایله مڭلرچه سوزلر تابلدیغی حالده „ خ “ حرفی ایله یالغز اوچ سوز کورسه‌تله‌در . اولرده بولسه یاڭلش ایدیکی کورندی . ایندی نیچك „ خ “ حرفی بزم تورك تلنده بار دیه آلامز ؛ البته یوقدر ، بولغانی شودرکه : بزم تورك تلنده خ حرفی یوق ؛ شونڭ اوچون خاتون توگل ، قاتن‌در .

معلم حسن علی . « اوزنا »

تركیا و روسیه دولتلری عثمانلی و روسیه توركلری

اسكی تركیه. توركلرنڭ سبب انحطاطی. روس وتورك محاربه لری. یڭی تركیه ویڭی روسیه. روسیه نیمسلر تهدیدنده. عثمانلی توركلری روسلر ایچون قیمتلی بر متفق اوله بیلورلر. حاضرگی عثمانلیلرڭ مقصدی. دشمنلقغه سبب یوق. روسلر اسلام وتورك محبی بولورغه تیوشدر. روسیه مسلمانلری نیشلرگه كرك؟ حاضر نیندی دوردر؟ روسیه‌ده‌گی اسلام وتورك محرر، مؤلف ومعلملرینڭ نظر دقتنه.

ترکیا وروسیه نڭ اسكی اداره‌لری وقتنده بو ایكی دولت آره‌سنده دوستلق حصولینه هیچ امید یوق وبو ایكی كورشی حكومت آره‌سنده عصرلردن بیرلی داوم ایتكان عداوتنی هیچ نرسه بتره آلماز كبی كورینه ایدی. فقط هر شی‌گه سحر كبی تأثیر ایدوب خارقه‌لر طوغدروچی حریت‌نڭ بیوك بر اثری مونده ده ظاهر اولدی. حاضرنده تركیا وروسیه بر برسیله اولگیچه دوشمن توگللر. حتی دوستلاشورغه تلیلر. هر ایكی مملكتده بو فكرگه خدمت ایدوچیلر وار. بو ایكی كورشی دولتلرنڭ استقباللری تأمین ایتلو مطلقا بر برسیله دوستلقده بولنورغه توقف ایتدیگنی دوشنوچیلر وار.

محترم اسماعیل بك غصپرینسكی جنابلری بر چاریك عصردن بیرلی اوشبو فكرنی تقویه ایتمكده‌در. بو كره استانبولدن آلدیغمز بر مكتوبده بو مسئله‌گه عائد پك مهم وشایان دقت فكرلر بیان ایدلمشدر. مكتوبڭ صاحبی تركیانڭ پك بیوك علماسندن، عالی ومهم بر موقع طوتمقده اولان محترم ذاتلرندن اولدیغی جهتله بونده بیان ایدلمش فكرلرڭ اهمیتی بر قات دها آرتمقده‌در.

مكتوبڭ لسانی یكل توركچه اولدیغندن آشاغیده عینا نقل ایتدك.

مكتوب صاحبی دییور:

«دولت عثمانیه تأسس ایدوب دور استیلاسینی كچیردكدن ودول معظمه صره‌سنه داخل اولوب حتی بر آره‌لق بتون آوروپایی تترتدكدن صوڭره تدنی ایتمگه باشلادی، كیتدكچه انحطاطه یوز طوتدی. چونكه علم ومعرفت وصنعت بتون اسلاملر وتوركلر كبی عثمانلیلر آره‌سنده دخی لازم اولدیغی قدر رواج وترقی بولمدی. هله صنایع، فنون ومعارفه، تجارت بریه وبحریه‌یه وقتیله اهمیت ویرلمیوب محاربه‌لرده‌گی اغتناماتڭ وفتوحاتڭ دوام ایده‌چگی ظننده بولنلمسی عثمانلیلغڭ بأی حال كیتدكچه تدنی ایده‌چگنه شبهه براقمیوردی.

آوروپا یلدرم سرعتیله ترقی‌یه باشلادیغی زمان منتظم وآچیق بر لسانلری اولمیان وپك چوق اقوامدن متشكل بولنان عثمانلیلر آوروپانڭ فنون ومعارف، صنایع وتجارتنی آله‌مدیلر. جهالت یوزندن برباد اولمغه، فرنكلرڭ سیل ترقیاتی اوڭنده بر طاش پارچه‌سی كبی یوارلنمغه باشلادیلر.

عثمانلی توركلرینڭ غیری اولان اقوام اتراكڭ (تاتارلر، قیرغیز وسائرلرڭ) همان بتون اقوام اسلامیه‌نڭ احوالی آنلردن بدتر اولدی. چونكه عربلر اسكی معارفپرورلكلرینی، علم ومعرفت وسائره‌لرینی كیتدكچه غائب ایتمگه باشلادقلری، ترقیات عصریه‌دن استفاده‌یه شتاب أیله‌مه‌مكده اولدقلری كبی، سائر اسلاملر دخی جهل ونادانی‌یه غریق ایدیلر. اقوام خرستیانیه‌نڭ بازیچه‌سی اولمغله، مملكتلرینی آنلره قاپدرمغه، حاكم ایكان محكوم وتبعه اولمغه باشلادیلر. دولت علیه بدایت ظهورندن بیرو صربلیلر، بلغارلر، مجارلر ونهایت بلافاصله آلمانلر [آوستریالیلر] ایله اوغراشیركن آوجی سلطان محمد دورنده روسیه ایله دوگوشمگه باشلادیلر. نهایت بتون اسفار عثمانیه محلنه روس سفرلری (محاربه‌لری) قائم اولمغه باشلادی. همان هر یكرمی‌سنه‌ده بر روسیه بر بیوك سفر (محاربه) آچیور، هر سفرده بیوك بیوك ایالتلر، ومملكتلر غائب ایتدیریوردی. بو سفرلرده دنیه‌پر نهری (اوزی صویی)، بوغ نهری (قره‌صو)، طورله صویی دینلان دنیه‌ستر نهری، پروت نهری، سیرت نهری، طونه نهری. . . وبالقانلر اوزرلرنده حدودلر

کسیلیور وایکی ملت آره‌سنده‌گی خصومت کیتدکچه آرتیوردی.

بو خصومته نهایت ویرمك، میلیونلرچه مسلمان لرنڭ روس اداره‌سنده اولدیغنی و عثمانلی - روس اتفاقندن روسلر و عثمانلیلر ایچون پك عظیم منافع سیاسیه و ملکیه و تجاریه.. حصوله کله‌چگنی تأمل ایتمك روسلرڭ ناموسکار، مستقیم، صاغلام آدملر اولدیغنی تورکلرله پك چابوق قرداشچه‌سنه دوست بر متفق أوله بیله‌چگنی دوشونمك لارم کلیوردی. بونلر یقین وقته قدر یاپیله‌مه‌دی. فقط بو ایکی بیوك دولتڭ مخاصمات ومحاربات متوالیه‌سینڭ هم روسلر همده عثمانلیلر ایچون نه قدر مضر اولدیغنی صوڭ زمانلرده ایکی طرفده آڭلامغه باشلادی.

بوکون معلومدرکه روسلر آوستریا وآلمانیا دول معظمه‌سندن متشکل جسیم بر آلمان ملتی‌نڭ تحت تهدیدنده در. مملکتلرینه صیغه‌میان آلمانلر شرق، غرب و جنوبه طوغرو طاشمق مجبوریت قطعیه‌سنده بولنیورلر. قرق میلیونی متجاوز عین عرقدن فرانسزلر اویله حاضرلنمشلر، اویله تدارکانده بولنمشلردرکه آرتق آلمانلرڭ او جهتده بر ایکنچی «آلزاس اوره‌ن» بولمالری غیر ممکندر.

آلمان نسلی‌نڭ و آنلرنڭ پیشداری اولان آوستریالیلرڭ ماکیدونیایه طوغری تجاوزلری، سلانیکگه و صوللری اسلاو ملتلری ایچون ولهذا روسیه ایچون بیوك بر فلاکت اوله‌چقدر. بالقان شبه جزیره‌سی آلمانلر النه کچرسه روسیه‌نڭ حیات استقبالی محو اولمش دیمکدر. بناء علیه مستقبلده بر ماکیدونیا مسئله‌سی ایچونده «آوستریا - آلمانیا» هیئت متفقه‌سی «بوسنه هرسك» حقنده اولدیغی کبی، روسیه‌یه شدید بر ضربه اوره بیله‌چك. بو ضربه احتمالکه روسلرله آلمانلر آره‌سنده بر حرب عظیمی انتاج ایده بیله‌جکدر. بوندن باشقه، آلمانلر شرقا لهستانی وروسیه‌ده‌گی آلمانلرڭ مسکون اولدیغی محللری استیلا وفتح ایتدکچه «آلمانیا وآوستریا» دولت عظیمهٔ جرمانیه‌سی بر درلو مرکز ثقلت صحیحنی بوله‌میه‌جق، کسب رفاه وموازنت ایده‌میه‌جك وهله حاضرنده اولدیغی کبی، مستقبلا دخی روسلرڭ ترقی وتعالیسنی کندی موجودیت وتوسعات آتیه‌سی ایچون من کل الوجوه مضر کوره‌چك وارکچ (ایرته‌می صوڭمی) روسلرله آلمان هیئت متفقه‌سی آره‌سنده شدید بر مصادمه، عظیم بر محاربه آچیله‌جقدر.

شوکبی احواله قارشو عثمانلی تورکاری روسلر ایچون غایت قیمتدار بر متفق اوله بیلورلر. بالقان شبه جزیره‌سنده عثمانلیلرڭ متانت و قوتی آلمان نسلی‌نڭ جنوبه طوغری دها زیاده انبساط وتوسعنه مانع اوله بیله‌جگی کبی، روسلرله آلمانلر آره‌سنده حدود بوینچه شدید بر باب مخاصمه آچیلورسه تورکلرله متفق اولان روسلر بتون قوتلرینی آلمان وآوستریا حدودینه سوق ایده بیله‌چکلر وهله بوغازلرڭ مسدودیتندن فوق العاده بر صورتده جنوبا امنیت تامه ایچنده بولنوب هر حاله قارشو آلمان هیئت متفقه‌سینه قارشو قرت قویه بیله‌جکدر.

بو کون، بز عثمانلیلرڭ تعمیم معارف، صنایع، تجارت ومعموریت مملکتدن باشقه اندیشه‌مز یوقدر. بتون ملتلرڭ مسعود وبختیار اولمسی، بتون انسانلرڭ مسعودانه یاشامه‌سی، انواع نعم الهیه‌دن مستفید ومستفیض اولمه‌سی اخص آمالمزدر. نائل مشروطیت اولان روسلرڭ مسعودیتی، بختیارلغی، بزی سومه‌لری شرطیله، نخبهٔ آمالمزدر. هلهٔ دینا وعرقا قرداشلرمز اولان روسیه مسلمانلرینڭ کیتدکجه ترقی وتعالیسی وآنلر واسطه‌سیله‌ده روس دوستلغی‌نڭ تأیید وتقویه‌سی اڭ بیوك آرزولرمزدندر.

بز روسلردن قورقدادیغمزی پك چوق محاربه‌لرده وصوڭ عثمانلی -- روسیه سفرنده، پلیڤنه‌ده، شیپقه ده، قزل تپه‌ده... هر یرده اثبات ایتدك. خطیئات حربیه‌مز وجهالتمز اولماسه ایدی روسلرڭ مغلوب اولمه‌سی ایشدن بیله دگلدی. مستقبلده ده روسدن قورقه‌جق بر تورك قفاسی تصور ایده‌مم. تکمیل عثمانلی تورکاری بو اغورده اولمگی جانه‌منت بیلورلر. فقط روسلرله بزم آره‌مزده مخاصمه‌نڭ دوامنه

هیچ بر سبب معقول یوقدر. پك چوق دفعه‌لر اولدیغی کبی، روسلر بزم ایله محاربه‌لرنده اختیار ایتدیکلری فدا کارلق نسبتنده بر فائده استحصال ایده‌مزلر. یوز بیگلرجه روسك قانی بیهوده آقمش اولور. چونکه بتون آوروپا ملتلری منفعتلرینك تأمینی، شرقده محافظهٔ حقوق وتجارتلری، ادامهٔ نفوذلری ایچون هر درلو فدا کارلغه، روسلره شدتله مخالفته حاضردرکه بو حقیقت صوك دورلرده بالوضوح میدانه چیقمشدر.

ترقیدن، مملکتك حصول عمرانندن، استبدادك حصوله کیتردیگی تخریباتك تعمیرندن باشقه مقصدی اولمیان عثمانلیلر ایسه کندولکلرندن اصلا روسلرله حرب ایسته‌مزلر. روسلرك صمیمی اتفاقندن درلو فائده‌لر بکله‌رلر. شو حالده شو ایکی بیوك قومشو دولتك صوك زمانلرده آره‌لرنده حصوله کلن دوستلق ومحبتی کیتدکجه تقویه ایتمك، آنی بر اتفاق قطعی صورتنه افراغ أیلمك طرفین ایچون پك زیاده موجب استفاده اولور. روسلر دولت عثمانیه‌نك کیتدکجه ترقی وتعالیسنه، کسب قوت أیلمسینه خدمت ایدوب جنوبا بو دولتی کندولری ایچون بر چلیك قالقان کبی قوللانملی، پك واسع مملکتلرینی اعماره ونیچه اقوام مختلفه‌دن متشکل سکان واهالیٔ مملکتی ترقی وتعالی‌یه، مدنیت وانسانیته سوق ایتملی وغرب حدودلرینك کندولری ایچون بر مسئلهٔ حیاتیه اولدیغنی وهر حالده کله چکده او حدودلرده سیللر کبی قان آقتمق مجبوریتنده قاله‌چقلرینی اصلا اونوتمامیدرلر.

اسلاملر صادقدر، طوغریدر، وفا کاردر. روسیه‌ده‌گی مسلمانلرك ترقی وتعالیسینه روسلر معاونت ایدرلرسه حقوق ملیه‌لرینی شدتلی مدافعه‌ده بو جنگاور، قهرمان قوملردن پك چوق استفاده بیله‌جکلردر. روسلرك اسلام وتورك محبی اولمه‌لری شکل حاضر جغرافیلری وصورت ترکبلری اقتضاسندندر. بیوك پترونك آرتق غیر قابل اجرا اولدیغی بالوضوح آشکار اولان وصیتلرینی ترك ایله عثمانلیلرله متفق وحقیقی دوست اولورلرسه جنوب حدودلرنده آرتق سیللر کبی انسان قانی آقماسینه مخالفت وممانعت أیلملری بو کون هر طرفده کمال تقدیر ایله آلقیشلاشیلان روس مدنیت جدیده‌سینك، مدنیت حاضرهٔ انسانیه‌سینك ایجابات عالیه‌سندندر.

ایشته، بیان أیلدیگم خصوصاته روسلرك، روسیه مسلمانلرینك وآنلر قدر عثمانلیلرك عطف انظار دقت أیلمه‌لری نه قدر لازم اولدیغنی حال کبی استقبال دخی کوسترسه کرکدر.

بوگون روسیه‌ده‌گی مسلمانلرك، تورکلرك روس دولتنه صداقت تامه ایله برابر مستغرق اولدقلری جهل ونادانی زنجیرلرینی پارچه‌لیوب معارفه دورت ال ایله صارلمه‌لری، غزته، مطبوعات، کتب ومؤلفاتلرینی کیتدکجه تکثیر أیلمه‌لری، روسجه‌یی، آوروپا لسانلرینی تحصیله قویولمه‌لری، مکتبلرینی چوغالتمه‌لری، خلقی وبالخاصه قادینلری معارفمند أیلمه‌لری، عثمانلیلرله توحید لسانه اولانجه غیرتله سعی بی شمار أیلیوب، صوك زمانلرده کلی ترقی أیلیان عثمانلی آثار ومطبوعاتندن بالوجوه استفاده‌یه شتابان اولمه‌لری، عثمانلیلرك روسلره تقربنه، آنلرله اتفاقنه یول آچوب دارین‌ده کسب سعادت ونجات أیلمگه چالیشمه‌لری کندولری ایچون مسائل حیاتیه‌دندر.

اقوام اسلامیه‌نك وهله اقوام تورکیه‌نك ترقیسز، ثروتسز، تجارتسز، علم ومعرفتسز، متفرقا پریشان وسفیل اوله‌رق عصرلردنبرلی کچردیکلری کدرلی دورلره آرتق نهایت ویرلمك چاغلری کلمشدر. عصر حاضر: ترقی، تعالی، انسانیت، تأمین حقوق، توسیع معیشت، تحدید فلاکت، تحریٔ حقیقت، ضعفا وبیچاره‌گانه امداد ومعاونت، استقباله خدمت، توسیع رفاه ومدنیته مواظبت زمانیدر. انسانلر بر برلرینی جنوارجه پارچه‌لیه‌جقلرینه حق وحقیقتی آرامالی، بشریت یاره‌لرینه مرهم سورملی؛ هوا کمیلری ایله جو هواده، یوکسکلرده طیران، جناب اللهك بر احسان الهیسی اولان روی ارضده روزکار کبی جولان وسیران أیلیوب قدرت وقوت خالقی آثار ومکونات سبحانیه‌ده، آفاقده کورملی؛ اخلاق ردیه، عادات وحشیه‌دن، ظلم وغدردن، تسلط واعتسافاتدن قاچوب روی زمینك

موجود انسانلری بر مسعودیت حقیقیه ایله یشاتمغه کافی اولدیغنی هیچ بر زمان اونوتماملیدر.

روسیه مسلمانلرینك، روسیه تورکلرینك صوك زمانلرده‌گی ترقیاتی، درلو غزته‌لری، مؤلفات ومکتبلری بالوجوه سزاوار تبریك وتقدیس‌در. بز عثمانلیلر بوگون روسلر باشده اولمق اوزره بتون انسانلری مسعود کورمگی نصل آرزو ایدیور ایسه‌ك کندیمزك دخی مسعودیت، ترقی وتعالیمزی آرزو ایتمکلگمز طبیعی‌در. آنك ایچون چالیشمق لازم اولمغله، بوگون بتون کنج عثمانلیلر سعی وعمله دوزت ال ایله صارلمغه باشلامشدر. البته ترقی ایده‌جگز. فقط بو ترقی‌یه لسانمز بر اساس تشکیل ایتمك لازمدر. بوگون حالا لسانمز، عثمانلی تورکجه‌سی پك مغلق‌در. صعب التحصیل‌در. تعمیم معارف ایچون آنی ساده‌لندیرمگه پك محتاجز. لسانمزی ساده‌لندرمك دیمك آچیق تورکجه سویلیوب یازمق دیمکدر. بونك ایچون وطن اصلیمز اولان تورکستانده وبتون روسیه‌ده تکلم اولنان مختلف شیوه‌لرده تورکجه‌لری نظر مطالعه‌یه آلمق، آنلردن استفاده ایتمك، غائب ایتدیگمز بر چوق سوزلر وافاده‌لری تکرار قزانمق وشو صورتله تورکجه‌یه، مستعد اولدیغی هر درلو تکملاتی ویرمك لازم کلیور. بو یولده‌گی مساعی البته توحید لسانی مستلزم اولسه کرکدر. روسیه‌ده درلو درلو شکللر آلان طرز افاده‌لرك تألیف و توحیدندن الك زیاده عثمانلی تورکجه‌سی مستفید اوله‌جقدر. بناءً علیه، تورك شیوه‌لرینك توحیدی عثمانلیلرجه بر مسئلهٔ حیاتیه اولدیغی کبی، بتون روسیه مسلمانلری ایچونده الك بیوك بر حیات مسئله‌سی اولدیغنه اشتباه اولنه‌مز. خصوصات معروضه اوزرینه روسیه محررین ومؤلفین اسلامیه وترکیه‌سینك نظر دقتنی جلب ایدرز.

غزته‌لر، رسائل موقوته‌لر، کتب ومؤلفات ومکتبلر ملتلرك معیار ترقی وتعالیسی اولدیغنه کوره روسیه‌ده‌گی اسلام محرر، مؤلف ومعلملرینك بو یولده‌گی مساعیلرینی کیتدکجه آرتدیرمه‌لری، روسیه حکومتینك معاونتیله انواع قونفرانسلر، قونغره‌لر... تشکیل قیلنوب، تورك شیوه‌لرینی برلشدیرمگه برعزم قطعی أیلمه‌لری وبو بابده حالا بر چوقلرینك خواب غفلتده اولدقلری نظر تأسف ایله کوریلان عثمانلی محرر، مؤلف ومعلملرینك دخی تنویر دل و درونلرینه خادم اولمغه سعی أیلمه‌لری لازم کلوب، بو یولده چالیشانلر جهل ونادانی اویقوسندن پك چوقلری حالا اویغانمامش اولان عناصر متنوعهٔ تورکیه واسلامیه‌یی ایقاظ ایتمش، میلیونلرجه انسانلری دنیا وما فیهاده مسعودیت مطلقه‌یه سوق أیلمش اوله‌جقلرندن بتون جهانك مظهر تقدیری اوله‌جقلرینه شبهه یوقدر. مجرد انسانلره کمال رحم وشفقتنه بناءً انبیا ورسل کرامی ارسال بیورمش اولان جناب ارحم الراحمینك دارین‌ده مظهر انواع نعم وسعادتی اوله‌جقلرینه‌ده اشتباه اولنه‌مز».

رحمت الهیه عمومیتی حقنده برهانلرم.

هرچه میگویم همه ازدولت قرآن میگویم.

دست از بیان ندارم تا کام من براید.
یا من رسم بمطلب، یا جان زتن براید.

فاش میگویم؛ واز گفتهٔ خود دلشادم.
بندهٔ علمم واز هر دو جهان آزادم.

بکام و آرزوی دل چو باشم دائما نائل
چه فکر از خبث بدگویان میان انجمن دارم.

محترم «شورا» مجلهٔ علمیه‌سی واسطه‌سیله عموم عالم اسلامیته عرض اولنمش خالص، همده، اثبات قیلنه بیلور ایسه، فائده‌سی اهمیتی وار بر مسئلهٔ علمیه اوزرنده بر بولوك امام اندیارك همده بر قدر خلقك فتنه‌لنولری بنی برآز اندیشه‌یه صالمش ایدی. زیرا «فتنه» یی اورتایه آتان بنم. او فتنه سببیله خلقك عقیدهٔ اسلامیه‌لرینه خلل کله‌چك

ایسه، البته بلا شبهه مسئولیت یالکز بکا عائد اولاچقدر.

بوکا کوره بن هوشمی باشمه طوپلادم. مسئله‌یی مقدماتیله، ممکن اولا بیلور نتیجه‌لرینك هر بریله، شو مسئله خلافنه قائم اولا بیلور دلیللرك الك قویلریله، اوزون هم اوراق ملاحظه ایتدم. اصلی یوق، ثبوتی ممکن دگل، ضوری وار بر مسئله‌یی قوزغاتمق، طبیعی، بکا بر فائده، بنم ایچون بر مصلحت دگلدر. البته بن بونی بیلورم. اوز مصلحتمی آکلاماز درجه‌ده «قلندر» ده دگلم. دیگرلرك فائده‌لری ایچون اجتهاد ایتمك همتی عالم انسانیت‌ده عمومی اولوب کتمش بر فضیلت دگل ایسه‌ده، لکن اوز مصلحتی ایچون حرکت ایتمك مجبوریتی «رحمت الهیه» اقتضاسیله عالم حیات‌ده عمومی هم طبیعی قیلنمش بر ملکه لازمه‌در. ظن ایدرم، بن‌ده طبیعتك شو قانوندن مستثنا دگلم. مسئله خلافنده «غلیانه» کلمش خلقك غلیانی‌ده، گمان ایدرم، یالکز شو قانونك تأثیریله وجوده کلمشدر.

بنم طرفدن قوزغاتلمش مسئله‌یه بن تکرار نظر ایتدم. کوردم: مسئله الله رب العالمین حضرتلرینه الك بیوك صفتیله تقدیس تسبیح سویله‌مك‌دن، اسلامیتك حسابی یوق مزایاسی قطارینه الك بیوك بر فضیلت اعتقادیه زیاده ایتمك‌دن، عالم انسانیتی من القدیم خراب قیلا کلوب نوع بشرك باشنه کلمش بلیه‌لرك هر برینه سبب اولا کلمش بر اعتقادی یا تعدیل یا رفع ایتمك‌دن عبارتدر.

مسئله فی الواقع بویله اولور ایسه، بن اویله مسئله‌یه جانمی همه وارمی فدا ایدرم. یوق فی الواقع اویله اولمایوب، بن خطا ایتمش ایسه‌م، حسن ظن اساسنه بنا قیلنمش اویله بر اعتقاد ایچون، رب کریم قیامت کوننده بنی هم‌ده بنم سوزمه اتباع ایدنلری البته موآخذه ایتمز. امیدم شویله‌در.

بن غفور کریم الله أرحم الراحمین حضرتلرینی انتقام داعیه‌سنه، غضب مؤبد سائقه‌سنه اسیردر دیه‌مم. همه عالملره عمومی رحمت اولمق صفتیله نزولی قرآن کریم‌ده مصرح اولمش اسلامیتك اعتقادی اساسنه همه انسانلری مؤبد صورتده عذاب ایتمك کبی الك بیوك بر قساوتی وضع ایده‌مم. بنم کندومه نصیب اولاجق ایکن تحمل ایده‌میه‌جگم بر عذابی حسن رضامله دیگر انسانلر حقنده حکم قیلامام. اسلامیتك حقیتی ایچون ده عذابك مؤبدلگی البته لازمدر سوزینه اصابت رنگی ویره‌مم...

«رحمت الهیه عمومیتنه» بنم نظرم شویله ملاحظه‌لردن نشأت ایدوب، اثباتیچون‌ده ألمده قرآن کریمك آیتلرندن؛ سید الوجود نبی رحمت شارع اکبر علیه الصلاة و السلام حضرتلرینك صحیح سوزلرندن متعدد برهانلرم وار ایسه، او مسئله‌یی دعوی ایتمیه بنم بیوك حقمی البته هر بر منصف تسلیم ایدر.

شو دعوامی اظهاردن بنی منع ایدر ایسه، یالکز بر شی منع ایده بیلور: علمی مسئله‌لرده «تاقتیقه» ایله حرکت ایدن ادیبلر، یاخود «سیاست قوللانورم» شعاریله تستر ایدن پروفانلر بکا دیرلر:

«جانم! حقیقت سنك طرفده‌ده اولا بیلور، دعواكده سن حقلی‌ده اول، لکن هر سوزك اوزینه کوره زمانی مکانی واردر. روسیا مسلمانلری آراسنده اویله سوزلر سویلنه‌مز. خلق تحمل ایده‌میور. عوامك عقلنه درجه‌سنه کوره سوز سویله‌مك لازم دگلمیدر؟ بزده سنك کبی اویله مسئله‌لری نشر ایدر ایدك. لکن.....»

دعوامی نشردن قبل شو نصیحته من حیث المعنی قریب بر ملاحظه بنم فکرمه خطور ایتمش ایدی. لکن او ملاحظه دعوامی اظهاردن بنی منع ایده‌مدی. بن نشر قیلنه‌جق دعوامی اطرافیله محاکمه ایتدم. صوکره «شورا» مجلهٔ علمیه‌سی واسطه‌سیله عمومه عرض ایتدم.

لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلرینك بلاغتیله سویلنمش:

«دلیر در خرد آن کس بود که در همه حال»
«نخست بنگرد؛ آنگه طریق آن گیرد»

بیت حکمتیله حرکت ایتمش ایدم. عاقبت، رضا افندی

حضرتلرینڭ قلم ارشادلریله تألیف قیلنمش « امام غزالی » رساله‌سنده شجاعت ادبیه‌یه عائد اوفوق‌العاده قیمتلی سوزلری، مفتونیت الجاسیله، بیڭ دفعه مطالعه ایدوب حفظ ایتدم‌ده کوڭلمده الڭ لذتلی بر ممنونیت، وقورانه بر جسارت حاصل اولدی. سویلنه بیلور سوزلر ایله سویلنه‌مز سوزلر آراسنده فرق ایده بیلمك قدرگنه جزئی بر عقل، آقلری قارالردن آیرور قدرگنه کوز اللهڭ انعامیله بنده‌ده وار ایدی.

بعض مسئله‌لری عوامدن کتم ایتمك فلسفه‌سنه نظر ایتدم. کوردم:

بزم شریعت اسلامیه‌ده اسرار دینیه یوقدر. بر حقیقت دینیه‌یی، یاخود مسئله علمیه‌یی عوامدن کتم ایتمك امری‌ده بزم شرع شریف‌ده کلمه‌مشدر. حقیقتڭ مکتومیتنده بر فائده، معلومیتنده بر ضرر سیاست عالمنده اولا بیلور ایسه‌ده، خالص همده ساده مسائل علمیه‌ده هیچ بر وقت اولاماز. ادیان سابقه راهبلری کاهنلری „ اسرار “ قوللانوب، اوز مصلحتلرینه بارار « مکتومیت » دن استفاده ایدر اولمشلار ایسه‌ده، اسلامیت اویله « اسرار » دن، « مکتومیت » فلسفه‌سیله استفاده ایتمك کبی سیاستلردن تمام تمامنه پاکدر.

اسلام حکیملرینڭ الڭ بیوکلرندن بری دیمش:

لقد کتب الذین طغوا، فقالوا:
انی من ربنا امر برمز.
فلا اعرفك بین القوم توهی
بطعن فی محدثهم بغمز،
ولا تهز جلیسك من قریب
تنبهه علی سقط بهمز.

کاهنلرڭ « اسرار » لرنده مکتومیت فلسفه‌لری اسکی زمانلرده کاهنلرڭ اوز مصلحتلرینه خدمت قیلمش ایسه‌ده، لکن علمی مسئله‌لرڭ مکتومیتلری هیچ بر ملته هیچ بر وقت بر پاره‌لك فائده ویرمه‌مشدر. « بن تحمل ایدرم، لکن زنهار صاقلان، عوام بونی تحمل ایده‌مز؛ صبر ایت، وقتی کلور، سویلرسن! » فلسفه‌سی اوزلرینه غایت بیوك قیمت ویروب انسانلری عوام اسمیله تحقیر ایدن مغرور « حکیم » لره گنه یاقیشه بیلور بر مغروریت فلسفه‌سیدر. اویله واهی فلسفه‌لردن « دم » اوروب، فیلسوفلك صاتمق یاخود تدبیرله حرکت ایتمك خیالیله، اسلامیتڭ عقیده‌لری اویله تدبیرله حرکت صورتنده گنه محفوظ قالا بیلور درجه‌ده ضعیفدر دعواسنه بن هیچ بر وقت جسارت ایده‌مم. اسلامیتڭ سنڭ بنم تدبیرلرمه حاجتی یوقدر. بر دگل، ملیون سنڭ بنم کبیلرڭ هجوملریله اسلامیتڭ بر رکنی یا بر فرعی هیچ بر وقت قاقشاماز.

بر وقت بزم متفقهلر کتب فقهیه‌ده شریعت اسلامیه نامنه نسبتدن اوتانمایوب، عوامدن مستوریتی لازم مسئله‌لری یازوب‌ده « هذه مسئلة تعلم ولا یفتی بها » دیمشلر ایسه‌ده، اویله حرکتلری بزم کوزده ادبدن خارج بر حرکت ایدی. زیرا بر مفسده‌یی ایجابی اعتباریله عوامدن مستوریتی لازم اولور ایسه، مفسده‌یی ایجاب ایده‌جك بر مسئله‌یی شریعت مقدسه نامنه نسبتدن اوتانمق دها زیاده لازم اولاجقدر.

دین‌ده علی العموم، اسلامیت‌ده علی الخصوص « سر » همده کتمی لازم عقیده اولمامق حقیقتڭ الڭ بیوك الڭ برنچی شرطیدر. علمی مسئله‌لری یوق بار خیاللر ایله انسانلردن کتم ایتمك، بنم گمانمچه، الڭ فائده‌سز بر تدبیردر. بزم لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلری دیمش:

یکیست تورکی وتازی در فهم دین ای حافظ
حدیث علم بیان کن بهر زبان که تودانی

یعنی دین آڭلامق حقنده تورکی، عربی همه انسانلر برابردر. علمی مسئله‌لری نصل لسانله سویلر ایسه‌ڭده سویله. هیچ بر شیئڭ معلومیتی هیچ بر انسانه ضرر ویرمز.

بر وقت اسلام عالملری، نصرانیت پاپاسلرینه یاخود اسکی دین راهبلرینه تقلید ایتوب، گویا یالگز اوزلرینه گنه معلومیتی جائز مسئله‌لری عوام نامیله تحقیر قیلنور انسانلردن کتم ایتمیه سلوك ایدر اولدیلار.

او محترم ذاتلر اوزلرینڭ حرکتلرینه بر اصابت

رنگی ویرمك ایچون صوفیه بیوکلرندن نقل اولنمش:

«هر که را اسرار دین آموختند»

«مهر کردند ودهانش دوختند»

بیت عالیلرینه گویا موافق حرکت ایدر کوردیلر.

شو بیوك معناسی وار بیت بزم ضررمزه دلالت ایتمه‌یور. زیرا صوفیلرك بیوکلرینه، بزه معلوم دگل «کشف» طریقیله بزه معلوم دگل علوم حاصل اولور ایمش. بز او «کشف»ی ده او علوملری ده انکار ایتمه‌یورز. صوفیلرده بزه او علوملرندن خبر ویرمه‌یورلر. ویره‌جك اولور ایسه‌لرده اینانمق مجبوریتی بزده یوقدر. اویله شیلری بیان ایچون صوفیلرده لسان یوق. قبولنه بزده مجبوریت یوق. بوڭا کوره‌ده اویله کشفیات حقنده صوفیلرك لسانلری باغلانمشدر.

لکن عقلك نظریله، دیوان طبیعتك یا خود قرآن کریمك افاده‌سیله معلوم اولا بیلور شیلری «سر» کبی صاقلامق، ظهورنده بر فساد امکانی خیالیله اویله شیلری کتم صددنده اولمق هیچ بر وقت معقول تدبیر اولاماز. اگرده عوام نامیله تحقیر قیلنور انسانلردن اویله شیلری صاقلامق، اسلامیتی حمایه ایتمك گمانیله اولور ایسه، اویله گمانلر اسلامیت شرفنه غایت بیوك جنایت اولوب، روس مثلنده مشهور «آیو خدمتی» کبی بر خدمت اولور.

شویله ملاحظه‌لرك بنم کوڭلمده رسوخنه کوره، بن اولده بر قاچ اوفاق مسئله‌لری، شمدی اوفاق دگل اهمیتی وار بر بیوك مسئله‌یی مطبوعات عالمنه عرض ایتدم. بوندن صوڭده انشاءالله پرواسز دها بیوك مسئله‌لری بری آرقاسندن دیگرینی عرض ایدر طورورم. آهسته آهسته مسائل فقهیه اصول فقهیه اساسلرینه‌ده نوبت کلور. بنم طرفدن عرض اولنمش مسئله‌لری علمی صورتده جرح یا تأیید ایده‌جك انسان بولنور ایسه شکر ایدرم. لکن یالگز «صوص! فتنه‌لر قوبارما! قبوللرینه عقللرینه کوره انسانلره سوز سویله!» دیه‌جك آدملرك سوزلرینه شو دفعه اهمیت ویرمدیگم کبی بوندن صوڭده اهمیت ویرمم.

بن اولده برهانلری طوپلانمامش بیوك یا اوفاق مسئله‌لرك هیچ برینی میدانه چیقارمام. اول دلیللرمی برهانلرمی حاضر ایدرم. تماماً اطمینانم صوڭنده مسئله‌یی میدانه آتارم. اویله ایسه، هر بر هاجمك هجومنه اعتبار ایتمکدن کندومی یوقاری طوتار ایسه‌م، البته بن معذورم.

شبل «الاسد» بصید دلم حمله کرد. ومن،

گر لاغرم وگرنه، شکار غضنفرم.

مهم بر مسئله علمیه‌یی خالص قرآن کریمك بلاغت اعجازیه‌سیله اثبات ایده بیلمك قدر حاضرلگی بن اولده ایدنمش ایسه‌م، البته، قرآن کریمك عظمتنه مناسب بر شجاعت ادبیه بنم کوڭلمده طبیعی صورتده حاصل اولور. اووقت یالگز «فتنه باصدرمق» ایچون اوزاقدن سویلنمش سوزلرك هیچ برینه بن قولاق ویرمزسه‌م گناهلی اولمام. لکن ملت بیوکلرینك بری «پارمق سیلکمك» طریقیله اوزاقدن «یاواش!» دیرسه، البته تأدب اقتضاسیله آیاق اوزرینه قالقوب عذرمی عرض ایتمیه محتاج اولورم.

بویله تأدیبلرك بری ٢٥ نجی دیکابرده نشر اولنمش ٥٢ نجی عدد محترم «ترجمان» جریده‌سنده بزه واصل اولدی.

٢٥ سنه بزه همده ملتمزه رهبرلك ایدن، ملتك بیوك باباسی استاذ محترم اسماعیل بك غصپرینسکی جنابلری بزه‌ده «رحمت الهیه عمومیتی» کبی بر مسئله‌ده رهبرلك ایدوب «درسلرك‌ده حکیم محترم احمد مدحت افندی حضرتلرینك تاریخ ادیان درسلرینی رهبر طوت. نافع ومؤثر بر خدمت ایتمش اولورسن. روسلر بر زمان عاقللردن امان بولامایوب «عقلدن بلا» مقالینی چیقارمشلر ایدی. عقل کوبلگندن شکایته بزم حقمز یوقدر. فقط فیلسوفلر شو قدر چوغالدی که «فلسفه‌دن بلا» مقالنه حقمز واردر ایندی» دیمشلردر.

گوزل نصیحت! البته بیوك پدرك نصیحتی ده بیوك اولور. لکن نصیحت ایدر ایکن، محترم «ترجمان»ك ٢٥ سنه مقدمگی حالنه بر نظر ایتمش اولسه‌لر ایدی، نصیحت دها گوزل چیقار ایدی. ٢٥ سنه مقدم املاسی انشاسی یوق ترجمان شو کون جریده‌لرمزك

الڭ گوزلیدر. او وقت لسانی یوق اسماعیل بك غصپرینسکی دورت بش سنه صوڭ «فرنگستان مکتوبلری» کبی الڭ لذتلی الڭ ادبی اثرلر یارمیه باشلادی. وشو کون ملتڭ الڭ بیوك رهبری اسماعیل بك اولدی.

شو کون ملتمزڭ الڭ بیوك باباسی اولمق شرفنه کلمش اسماعیل بك جنابلرینڭ املاسی انشاسی یوق کونلرنده بیوکلرمزڭ هیچ بری، حقلری اولمش ایسه‌ده، «محرر بلاسی» مقالینی چیقارمادیلار. اسماعیل بك جنابلری ظریفلك یوزندن شو کون «فلسفه بلاسی» مقالینی چیقار ور ایسه، اختیارلری وار. لکن «عقلدن بلا» مقالینی روسلردن آلوب سویلر ایسه، دها زیاده اصابت ایتمش اولورلار ایدی. زیرا طوقز یوز دورتدن بو طرفده اولان عمومی حرکتلرده ملتمز عاقللردن امان بولامایوب، همان هنوز «عقل بلاسندن» شکایت ایدیور. بزم احوال عمومیه‌مزه کلی بر سکته کلمش ایسه، «فلسفه بلاسندن» دگل، «عقل بلاسندن» کلمشدر. شو حقیقتی محترم اسماعیل بك جنابلری غایت گوزل آڭلار. بزده حرکتلرڭ هر برینی مشاهده ایتدك، جمعیتلرڭ هر برنده حاضر ایدك. لسانمزدن بر سوز چیقمادی، قولاغمزدن هیچ بر آدمڭ اهمیتلی سوزی قوتولمادی. بوڭا کوره‌ده هر بر سوزی ضبط ایتمش ایدك. احوالڭ تفاصیلی بزه‌ده تماماً معلومدر..

محترم اسماعیل بك جنابلری بزی متوفی پروفه‌سور صالاویوف جنابلرینڭ اثریله دارالفنون درسلرینه ارشاد ایتمشلر. گوزل. لکن الڭ قوتلی قلمیله بزم حقمزی هضم ایتمه‌مش اولسه‌لار ایدی، بزم ایچون دها گوزل اولور ایدی. ٢٥ سنه بزه رهبرلك ایدن بیوك ادیب نیچون شو کون بزم افکارمزه غایت طار حدود تعیین ایدیور؟

بز بوندن صوڭ انشاء الله یازاجق تاریخ ادیان درسلرنده دارالفنون درسلرندن می اقتباس ایدرز، یاخود دیگر بر طریقله می حرکت ایدرز، یاقین آراده «شورا» صحیفه‌لرنده آڭلاشیلور.

در بساط نکته دانان خود فروشی شرط نیست.
یا سخن دانسته گو ای مرد عاقل یا خموش.

بز محترم اسماعیل بك غصپرینسکی جنابلرینی حرکات استقبالیه‌مز ایچون نمونه اتخاذ ایدرز. ملتمزڭ بر بیوگی ٢٥ سنه‌دن زیاده مدتده ثباتی اجتهادیله بزه غایت بیوك درسلر ویردی. بویله شیلری آڭلارز بوندن صوڭ تنزلا بزی ارشاد ایدرلر ایکن، حقوقمزی‌ده هضم ایتمزلر ایسه، یارار ایدی.....

بن، شو مقاله‌م‌ده، بنم طرفدن قوزغاتلمش مسئله‌یه اهمیت رنگی «مهم»لك نامی ویردم. تکرار اویله سوزلری سویله‌میه احتمال جسارت ایتمز ایدم؛ لکن محترم «وقت»ڭ ٥٥٨ نچی عددنده «مدنیلك که امتحان طوتو» مقاله‌سنده ادیب محترم برهان افندی شرق حضرتلری طرفندن یازلمش فکرلر، هم‌ده استاذ محترم رضا افندی حضرتلرینڭ قلملریله تألیف قیلنوب شو کونلرده نشر اولنمش «رحمت الهیه» رساله‌سی بڭا هم جان هم‌ده قوت ویردیلر. تشکرلر قیلوب، دعوامی اثبات دوامنه عزم ایتدم.

یا من رسم بمطاب، یا جان زتن بر اید.

ترجمه
یا مین تلەگیە ایرشورمن یا ایسە جانم تنمدن آیرلور

٢٤ نچی «شورا» صحیفه‌لرنده قرآن کریم آیتلرندن اوچ برهان سرد ایتمش ایدم. دیگر آیت کریمه‌لری سردم‌دن قبل، جزئی بر مصلحت ملاحظه‌سیله، آراده ایکی حدیث صحیح سرد ایتمگی مناسب کوردم.

٤) نچی برهان: اهل حدیثڭ الڭ بیوك امامی محمد بن اسماعیل البخاری حضرتلری امت طرفندن صحتی بالاجماع قبول قیلنمش کتابنده، اسلامڭ الڭ بیوك خلیفه‌سی، صحابه‌لرڭ الڭ عالمی عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرتلرندن روایت ایدر:

«قدم علی النبی سبی (من هوازن) فاذا امرأة تحلب ثدیها تبتغی اذا وجدت صبیا فی السبی اخذته، فالصقته ببطنها، وارضعته. فقال لنا النبی صلی الله علیه وعلی آله وسلم: اترون هذه طارحة ولدها فی النار؟

قلنا: لا، وهی تقدر علی ان لا تطرحه. فقال: لله ارحم بعباده من هذه بولدها».

ترجمه‌سی: سید الوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلری بویورمش: شو آنا اوز بالاسینی اوت ایچینه براقورمی دیسز؟

اصحاب کرام حضرتلری دیمشلر: یوق، قدرتی وار ایکن البته هیچ بر وقت براقماز.

همه عالملره رحمت اولمق صفتیله کوندورلمش نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلری او وقت دیمش: یمین ایدرم، الله اوز بنده‌لرینه، شو آنانك اوز بالاسینه مرحمتندن دها زیاده مرحمتلی‌در.

«صبح دولت می دمد، کو جام همچون آفتاب!»
«حجتی زین به کجا باشد؟! بده جام شراب!»

محترم امام افندیلر حدیث کتابلرینه مراجعت ایتسونلر. شو حدیث، هم‌ده بونك کبی دیگر حدیثلر صحیح بخاری‌ده هم‌ده حدیث کتابلرینك اکثرنده واردر. بویله حدیثلرك دلالتلری غایت واضحدر. حاشیه‌لرك شرحلرك بیانلرینه هیچ بر جهتدن محتاج دگلدر.

«زهی نادان که او خورشید تابان»
«بنور شمع جوید در بیابان.»

دعوامزك خلافنه سویلنه بیله‌جك سوزلری ایشتمك ایچون گنه بز حاشیه لره شرحلره مراجعت ایتدك. کوردك: شرحلر «وفی الحدیث جواز النظرالی النساء المسبیات» کبی صوك درجه اهمیت‌سز استدلاللری ذکر ایدوب، عاقبت دلالتی یوق شیلره تمسك ایده‌رك عمومك یالکز مؤمنلره انحصارینی دعوی ایتمشلر. بن او دعوالرینك اساس‌سزلگینی ۲٤ نچی عدد «شورا»ده بر قدر کوسترمش ایدم. بوکا کوره‌ده تکرار ایتمه‌یوب، برهانلرمك ۵نچی‌سی اولان حدیث شریفی ذکر ایدرم:

۵) «یقول الله فی ذلك الیوم شفعت الملائکة. والنبیون والمومنون. ولم یبق احد له ذرة خیر فی النار. وبقی ارحم الراحمین».

«وبقی ارحم الراحمین» جملهٔ مبارکه سنك معناسی نه؟ رحمتلری الله رحمتنه نسبتاً غایت جزئی ملکلرك انسانلرك شفاعتیله قلبنده ذره قدر خیری وار انسانلر عذابدن نجات بولوب ابدی سعادتلره نائل اولاجقلار ایسه، ارحم الراحمین الله حضرتلرینك محدود دگل رحمتلریله عذابدن نجات بولاجق انسانلر عجبا کیملر اولاجق؟ مؤمنلر ایندی جهنم‌ده یوق. «وبقی ارحم الراحمین» دلالتیله نجات بولاجق انسانلری ایندی سز بیان بیورکز!

٦) «تکاد السماوات یتفطرن من فوقهن. والملائکة یسبحون بحمد ربهم ویستغفرون لمن فی الارض. الا ان الله هوالغفور الرحیم.» (الشوری - ۵).

شو آیت کریمه‌ده ملکلرك استغفارلرینه یر یوزنده وار انسانلرك هر بری مؤمنلری مؤمن دگللری البته داخلدر. آیتك ختامنده «الا ان الله هوالغفور الرحیم» جمله جلیله مؤکده‌سیله استغفارك البته مقبولیتنه الله حضرتلری بشارت ویرمشدر. استغفارلری صوکنده مغفرت ایتمیه‌چك اولسه ایدی، رحمت، مغفرت صفتلرینی ذکر ایتمه‌یوب، «الا ان الله هو الفعال لما یرید» کبی صفتلری ذکر ایدر ایدی.

ازیمین عرش آمین میکند روح الامین
چون دعای خلق عالم ملك وملت میکنم

مذهبلرینك طارلغی سببندن شو آیت کریمه‌نك عمومینی تحمل ایتمه‌ین اهل کلام، الله حضرتاری تعمیم ایتمش بر حکمی تخصیص ایتمك آرزوسیله «لمن فی الارض» کبی صیغه عمومیه‌یی، المؤمن سوره سنده اینمش «الذین یحملون العرش ومن حوله یسبحون بحمد ربهم ویؤمنون به ویستغفرون للذین آمنوا» آیت کریمه‌سیله تخصیص ایتدرمك خیالنده بولندیلار.

بویله حرکتلری کورور ایکن، انسان اهل کلامك مغروریتنه تعجب ایدر: اوز مذهبلرینی حمایه ایتمك یولنده همه عالم انسانیتی فدا ایدرلر. اوزندن ماعدا همه انسانلری مؤبد صورتده اوتلره یاقار، لکن اوز اعتقادینی تعدیل یا تبدیل ایتمیه روی رضا کوسترمز. همه عالم انسانیت یوز توبن کتسون، یالکز اهل کلامك مذهبی صاغ قالسون. اك بیوك مقصدلری شودر!

۲٤نجی «شورا»ده یازمش ایدم: متوافق حکملرك

بری دیگر یله تخصیص اولنماز. عمومی دیگر بر خصوصله تخصیص ایتمك ایچون آراده من حیث الحکم تنافی شرطدر. شو ایکی آیت کریمه‌دن مستفاد حکملرك هر بری حکم ایجابی‌در. منطق، لغت، اصول قاعده‌لرینه کوره، بوراده تخصیص دعوی ایتمك غفلتدن ناشی باطل بر دعوی‌در.

کلامیون خاطری ایچون گنه شو عموم ایله خصوص آراسنده توفیق لزومنه موافقت قیلوب طورر ایسه‌ك، او وقت غایت آسان هم ده غایت معقول دیگر بر توفیق طریقی واردر: دیرزکه ملکلرك بر صنفی یر یوزنده وار انسانلرك همه‌سیچون، دیگر بر صنفلری یالگز مؤمنلر ایچون استغفار ایدرلر بوکا «وما منا الا له مقام معلوم» آیت کریمه‌سی‌ده دلالت ایدر. شو طریقله توفیق ایدر ایسه‌ك، عموم‌ده سلامت قالور؛ عالم انسانیت‌ده ابدیت طرفنده نجات بولور؛ اهل کلامك طالبی اولان توفیق‌ده حاصل اولور. مذهب غباریله کوگلمز کرلنمه‌مش ایسه، سویله‌گز، شو توفیق دها گوزل دگلمی‌در؟

مؤمن سوره‌سنده‌گی آیت کریمه‌ده استغفار یالگز مؤمنلره‌در دیدك. بونی اهل کلام خاطری ایچون گنه سویله‌دك. یوقسه، بزه کوره او آیت کریمه‌ده استغفار یالگز مؤمنلره خاص دگلدر. آیت کریمه اورتاسنده کلمش «ربنا وسعت کل شی رحمة وعلماً» جمله جلیل‌سنه امعانله فکرمزی توجیه ایدر ایسه‌ك، بزم سوزمزك صحتی بر قدر آڭلاشیلور. او قدری مطلبدن خارجدر، ایندی یدنچی برهانمزی ذکر ایده‌یك:

٧) نبی محترم عیسی علیه السلام حضرتلریله والدهٔ عذرالری مطهر مقدس مریم علیها السلام حضرتلرینی اله دیمش نصارالر حقنده قرآن کریم‌ده، مائده سوره‌سنك آخرنده (١١٨) نچی آیت کریمه‌ده، عیسی علیه السلام کبی الڭ بیوك نبیلردن برینڭ لسان معصومندن حکایت ایدره‌ك، الله رب العالمین حضرتلری «ان تعذبهم فانهم عبادك . وان تغفر لهم فانك انت العزیز الحکیم» دیمش.

کفردن یاشرکدن مغفرتڭ امتناعی خطاب سماویله دنیاده قطعی صورتده ثابت اولمش اولسه ایدی، توراتی انجیلی قرآن کریمی تمام اسرارلریله احاطه ایدن، علوم حکمیه‌یی‌ده بلا شبهه بزم کلامیون‌دن دها زیاده بیلن، ایمانی هم‌ده اللهی معرفتی همه اهل کلامڭ ایمانلرندن معرفتلرندن قیاس قبول ایتمز درجه‌ده بیوك اولان نبی اسلام عیسی علیه السلام حضرتلری شرکدن مغفرتی حکمت، عزت دیمه‌مش اولور ایدی.

لسان معصومله سویله‌نوب، قرآن معصوم طرفندن اقرار قیلنمش، قیامت کبی الڭ دهشتلی بر کون‌ده، همه عظمتیله همه قهریله تجلی ایتمش الله رب العالمین حضورنده سویلنمش بر سوز وار ایکن، عفو قیلگز، اهل کلامڭ مغروریت، طارلق اساسلرینه بنا قیلنمش سوزلرینی قبول ایتمیه طاقتم یوقدر. ایمانم بوندن ابا ایدیور!

اللهڭ یاقتی کونی کبی خاطرمده‌در: مکه‌مکرمه‌ده کعبه معظمه حضورنده حنفیلر مفتی‌سی استاذمز الشیخ صالح درسنده صحیح النسائی‌یی اوقور ایکن «عن ابی ذر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قام حتی اصبح بآیة. والایة ان تعذبهم فانهم عبادك. وان تغفرلهم فانك انت العزیز الحکیم.» حدیث شریفینی اوقومش ایدم. همه‌عالملره رحمت اولمق صفتیله کوندورلمش نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلری نیچون شو آیت کریمه‌یی تون بوینده تکرار ایتمش؟ ملاحظه ایتدم. اوساعت بیت خدا هیبتیله آیت کریمه بلاغتی کوگلمی استیلا ایتدیلر. درسمی قطع ایتدم........

شو آیت کریمه تفسیرنده کلامیون طرفندن سویلنمش سوزلره نظر ایدر ایسه‌م، اهل کلامڭ حاللرینه تعجب ایدرم، دعوام حقیتنه ایمانم زیاده اولور. آیت کریمه دلالتیله مذهبلرینڭ بطلاننه قطعی علم حاصل اولمق لازم ایکن، بزم اهل کلام واهیلگی اوزلرینه‌ده معلوم الڭ بیهوده وجوه کلامیه ایله آیت کریمه‌یی تأویل یا تحریف ایتمکدن استنکاف ایده‌میورلر. یالگز کشاف صاحبی محمود زمخشری حضرتلری بر قدر انصاف کوستروب، اوز مذهبی خلافنه اولارق

«المغفرة حسنة لكل مجرم فی المعقول. بل متی كان المجرم اعظم جرماً كان العفو عنه احسن» دیمش. شو سوزیله شركدن مغفرتك جوازینه اضطراراً قائل اولمشدر. كبائر ایچون عقابی ایجاب ایدن بر متكلم، شو آیتك غایت واضح دلالتیله اعتقادینك بطلاننه اعتراف ایدوب، گناه نه قدر بیوك اولور ایسه، مغفرت ایتمك اوقدر گوزل اولور دیمشدر. مذهبلره تعصبكده البته بر چیگی اولور. اك شدید تعصبلرده البته بویله واضح بیانلره مقاومت ایدهمز.

لكن شو زمانمزده اعتقادلرینی كلام نیگزلرینه بنا ایدنلر، اللرنده یوق منطق قوهسیله هر برنرسهیی بیلورم خیالنده اولانلار آیت كریمهلرك دلالتلرینی قبول ایتمهمك حقنده البته اصرار ایدرلر.

هر آنكس را كه ایزد راه ننمود
ز استعمال منطق هیچ نكشود.

شو آیت كریمه افاده سنه دها بر قدر قولاق ویرور ایسهك آڭلارز: نبی محترم عیسی علیه السلام حضرتلری مغفرتی تعلیق صورتنده ذكر ایدوب، طلب صیغهسیله «سڭا شرك ایدنلری مغفرت قیل!» دیمهمش. البته اللهك عظمتی حضورنده تأدب، امری حقنده غیرت بونی اقتضا ایدر. شو تأدب اقتضاسیله ملكلرك بعضلری مغفرتیده صریحاً ذكر ایتمهیوب، «ربنا وسعت كل شیء رحمة وعلماً» كبی بر تعریض عبارهسیله اكتفا ایتمشلردر. بوندن صوڭ عیسی علیه السلام حضرتلری «فانك انت الغفور الرحیم» دیمهیوب «فانك انت العزیز الحكیم» دیمش. نیچون بویله؟ زیرا هر برشی اوزرینه غالب، اوزینه برشی واجب اولا بیلمك امكانندن متعالی الله حضرتلری اڭ بیوك گناهلری ده عفو ایدر ایسه، او وقت اللهك كرمی حكمتی دها زیاده ظاهر اولور. بو- بر وجه. ایكنچی وجه: غفور رحیم صفتلرینی ذكر ایتسه ایدی، عیسی علیه السلامك سوزی شفاعت كبی برشی اولور ایدی. شفاعتسز مغفرت ایسه، اللهك كرمنه رحمتنه دها زیاده مناسبدر.

بن غافل دگلم: شو آیتك دلالتیله بنم دعوام كلی صورتده ثابت اولمایوب، بلكه جزئی صورتده یعنی عیسی علیه السلامه والده مطهره مقدسهسی مریم علیها السلام حضرتلرینی اله اعتقاد ایدر ملتلر حقنده بنم دعوام ثابت اولور. لكن شرك ایله شركی اهل كلامك هیچ بری فرق ایتمهیور. بوڭا كوره ده دعوام اوجهتدن كلی صورتده ثابت اولور.

شو عدد «شورا» ده سرد اولنمش دلیللرمه خاتمه اولمق صفتیله ذكر قیلنهجق ۸ نچی برهانمه بر مقدمه قیلمق صورتیله بر قدر سوز سویلهمگی مناسب كوردم.

یر یوزنده وار دینلردن بوددیلك یهودیت نصرانیت اسلامیت كبی زمان مكان اتباع اعتباریله عمومیت كسب ایتمش دینلرك اتباعلریده، كلدانیلرك آشوریلرك یونانیلرك مصریلرك دینلری كبی بر دولت بر ملت دائرهسنده محصور قالمش دینلرك اتباعلریده، یاخود او قدرده انتشار كسب ایدهمیوب زمان مكان اتباع جهتلریله دائرهسی غایت تنگ قالمش دینلرك اتباعلریده، الله حقنده اوزلرینك اعتقادلرینی اوزلرینه كوره البته عقل هم نظر اساسلرینه بنا ایتمشلردر.

شو دینلردن هر برینك اوزینه كوره علم كلامی، هر علم كلامك اوزینه كوره نظری استدلالی، هر نظرك ده اوزینه كوره برهانلری دلیللری واردر. حتی وحشیلرده بر مجبوریت اولمادقچه بر اعتقادی قبول ایدهمز. حیوانیت درجهسندن بر قدر آشمش انسانلرك هر برنده اوزلرینه كوره بر نظر اساسی اوزرینه تأسیس قیلنمش بر فكر الوهیت واردر. یر یوزینه كلوب كتمش هر بر انسانك الله حقنده اوزینه كوره بر نظر اساسنه بنا قیلنمش ایمانی واردر.

بزم اهل كلام، احتمال، بنم شو سوزمی قبول ایتمز یا ایدهمز. لكن شو مسئله حقنده بنم فكرم نظرم دها زیاده واسعدر.

بن او نظرمی، دینلره عالم انسانیته نظرلری غایت كیڭ اهل تصوف بیوكلرینك نظرلرندن اقتباس ایدرم؛ یاخود قرآن كریمك اصول كلامیه ایله تحدید اولنمامش ارشادندن اخذ ایدرم.

الله قرآن كریمده الانعام سورهء جامعهسنك ۳۸ نجی آیت كریمهسنده «وما من دابة فی الارض ولا طائر

یطیر بجناحیه الا امم امثالکم . ما فرطنا فی الکتاب من شیٔ . ثم الی ربهم یحشرون . » دیمش .

بر قدر امعانله ملاحظه ایده‌یك: جانلی نوعلرك هر برینی الله رب العالمین حضرتلری بر امتدر دیمش. بونکل گنه‌ده اکتفا ایتمه‌یوب، مدنیتك بایتاق درجه‌لرینه ایرشمش انسانلره خطاباً «امثالکم» بیورمش. « مثل » نك معناسی بزم اهل کلامه البته معلومدر . یعنی: جانلی نوعلرك هر بری حیات، حرکت، حس، فکر خصوصلرنده تمام سزنك کبی بر بر امتدر .

بزده هم بزم اهل کلام‌ده بیوك همت، قرآن کریمك هدأیتلرندن بحث. ایدر قدر نشاط اولسه ایدی، شو آیتك الك کیك معنالرینی آنگلامق آرزوسیله، بز البته عالم طبیعتك الك بیوك اجراملرندن الك اوفاق ذره‌لرینه قدر بحث ایدر ایدك .

بزده اویله همت او قدر نشاط قای‌ده ایدی ؟ !

اما اوز جهلمزی، صوك درجه‌ده قصورمزی دیگرلردن‌ده اوزمزدن‌ده ستر ایتمك مغروریتیله ، تأویل یا تحریف ایتوك ، آیتلرك بلاغت الهیه‌لرینی هدم ایتمك جسارتی ماشاء الله ، بزده توکنمز بتمز قدر چوقدر .

بز موقت صورتده‌گنه ایسه ده اهل کلامك طار مذهبلرینه موافقت ایدوب، او آیتك معنالرینی بتون کوچمزله تحدید ایتمیه همتمزی صرف ایده‌یك. نه قدر اجتهاد ایدر ایسه‌ك‌ده او آیتك عمومندن بر یوزینه کلوب کتمش انسانلرك بر برینی استثنا قیلا بیلور قدر او آیتی تحدید ایتمك بزه میسر اولماز . اویله ایسه انسانلرك هر بری الله رب العالمین حضرتلرینه ایمان حقنده ، سز هم بز کبی نظر صاحبی اولور . بو ـ بر .

بوندن صوك الله قرآن کریم ده بنی اسرائیل سوره‌سنده (۲۳) نجی آیت کریمه ده « وقضی ربك ان لا تعبدوا الا ایاه » دیمش . بزم اهل کلام بوراده « قضی » نی امر معناسنده قیلوب، امری‌ده شرعی یه حمل ایتمشلر . گوزل . لکن بز « قضا » ماده سنده قرآن کریمك عرف اغلبیله عمل ایدر ایسه‌ك، بوراده «قضی»نی حکم کونی معناسنده قیلمغی دها مناسب بولورز . اویله ایسه ، دنیاده‌وار انسانلرك هر بری یالگز بر الله رب العالمین حضرتلرینه عبادت ایدر . بو ـ ایکنچی . بن انشاء الله شو ایکنچی مقدمه‌می تاریخ ادیان بحثلرنده دها مفصل صورتده اثبات ایدرم شاید .

شو ایکی مقدمه‌یی تمهید صوکنده، بن ایندی اللهك اعانه‌سیله ۸ نجی برهانمی ذکر ایده‌یم :

۸) نجی برهانم : الله رب العالمین حضرتلری المومنون سوره‌سنك الك صوکغی ایکی آیت کریمه‌لرنده «ومن یدع مع الله الهاً آخر لا برهان له به فانما حسابه عند ربه . انه لا یفلح الکافرون . ـ وقل رب اغفر وارحم و انت خیر الراحمین » دیمش .

شو ایکی آیت کریمه‌ده اهل کلامه ملاحظه‌سی لازم چوق شیلر واردر :

قرآن کریم «برهانی یوق ایکن شرك ایدر ایسه، حسابی یالگز اوز ربی قاشنده اولاجقدر . » دیمش . اویله آدمی تکفیر ایدوب، جهنمه براقمق اختیارینی قرآن کریم شو سوزیله اهل کلامك الندن آلمش دگلمیدر ؟ برهانی یوق ایکن شرك ایدن انسانك حسابی یالگز بر الله علمنه تسلیم اولنمشدر . اویله انسانی تکفیر ایدوب، جهنمه براقمق جسارتندن بزم اهل کلام سکوت ایتمش اولسه‌لار ایدی، قرآن کریم بلاغتی حضورنده دها زیاده ادب دائره‌سنده حرکت ایتمش اولورلار ایدی. بو ـ بر .

«برهانی یوق ایکن شرك ایدر ایسه» دینلمش. یا بزم اولگی مقدمه‌مزه کوره برهانی وار ایکن شرك ایدر ایسه ، نه اولاجق ؟

اولگی مقدمه ده بیان ایتدك : هر بر انسانك اعتقادی ، توحید اولسه‌ده شرك اولسه‌ده ، اوزینه کوره بر نظر ، اوزینه کوره بر برهان اوزرینه مبنیدر .

قرآن کریمك بلاغت أعجازیه‌سی اقتضاسیله ذکر اولنمش « لا برهان له به » قیدینی مهمل قیلمامق ایچون « برهانی وار ایکن شرك ایدر ایسه، لا یکلف الله نفساً الا وسعها آیت کریمه سنه کوره ، اویله انسان اللهك فضلیله مغفور اولور . » دیمك یا لازمدر ، یا خود الك مناسبدر . بو ـ ایکنچی .

« انسانك حسابی یالگز ربی قاشنده‌در . »

بیورلمش. بوراده حسابڭ معناسی نه‌در ؟ نیچون او حساب یالڭز الله حضرتلرینه تخصیص قیلنمشدر ؟ حساب قیلنه‌جق شیلر یالڭز دفترده قید قیلنمش گناهلردن عبارت اولسه ایدی، اللهڭ امریله او گناهلری قیامت کوننده ملکلرده حساب ایده بیلورلر ایدی دگلمی؟

اش بویله ایکن، حسابی الله حضرتلرینه تخصیص ایتمکده بر بیوك معنی بولنمق لازم اولمایورمی؟ اویله اولور ایسه، ایندی فکر ایده‌یك: یالڭز الله حضرتلرینڭ علمنه گنه تخصیص قیلنه‌جق حساب نصل حساب اولاجق؟ البته ملکلرڭ علمندن یوقاری اولوب، یالڭز بر الله حضرتلرینڭ اوزینه گنه معلوم بر حالڭ حسابی اولمق لازمدر. لکن او حال گناهلردن شرکدن عبارت اولاماز. زیرا گناهلرده شرك ده بزلره ده ملکلره ده معلوم اولا بیلور.

اویله ایسه، حساب قیلنه‌جق یالڭز بر حال قالور: برهانی یوق ایکن شرك ایدن انسان نظر ایدر ایکن، الله طرفندن ویرلمش اقتداری تماما بلا قصور بذل ایتدیمی؟ یوقمی؟ انسانڭ اوزینه شو حالی بیلدرمك ایچون، قیامت کوننده الله رب العالمین حضورنده حساب واقع اولاجقدر. بوده — اوچنجی در.

حساب صوڭنده، انسانڭ الله طرفندن ویرلمش اقتدارینی نظر ایدر ایکن بلاقصور صرفی ظاهر اولور ایسه، او انسانڭ حالی نصل اولور؟ بوڭا اولگی آیت کریمه‌ده جواب یوقدر. لکن ایکنجی آیت کریمه‌ده بوڭا جواب واردر.

ایکنجی آیت کریمه معناسی: «ای ربم، اویله انسانلری مغفرت ایت، رحمت ایت، سن رحمت ایدرلرڭ الڭ بیوگی سن، اویله انسانلرده سنڭ طرفڭدن ویرلمش اقتداری تجاوز ایده‌مدیلر، وار قدر قدرتلرینی ده بلا قصور صرف ایتدیلر».

اوزینه کوره بر برهانه تمسك ایدوب، شرك بلیه‌سنه دوچار اولمش مسکین انسانلر حقنده‌ده، وار قدر اقتدارینی صرف صوڭنده بلا برهان شرك ایتمك ضلالنه سلوك ایتمش عاجزلر حقنده‌ده، سید الوجود نبی رحمت حضرتلرینه خطاباً الله رب العالمین حضرتلری «وقل رب اغفر وارحم» دیمش ایسه البته سیدالانبیا حبیب رب العالمین حضرتلرینڭ دعالرینی طلب قیلمق شرطیله دیمشدر. یوقسه امر ایتمك اللهڭ حکمتنه نظراً عبث اولور ایدی.

حجتی به زین کجا باشد؟! بخوان روی کتاب!

بز عالم انسانیت‌ده ظاهر اولمش دینلره نظرمزه بر مقدمه قیلمق صفتیله باش‌ده «رحمت الهیه عمومیتی» مسئله سنده سوز سویله‌مگی التزام ایتمش ایدك ایسه‌ده، اوقدر تفصیلاتیله یازمیه مجبور اولورز خیالنده دگل ایدك. لکن مسئله مطبوعات عالمنه ظاهر اولور اولماز هر طرفدن هجوملر برهانلرمزی نظرمزی تفصیلاتیله عرض ایتمیه بزی مجبور ایتدی. بوڭا کوره بز دها بر ایکی عدد «شورا» صحیفه‌لرنده برهانلرمزی نظرمزی بسط ایدوب، محترم اوقوچیلره ملال ویرمه‌مك ایچون، برهانلرمزی بیان اثناسنده بر مناسبت بولوب، دیگر علمی مسئله‌لری‌ده قرآن کریم آیتلریله بیان ایدرز انشاء الله.

محترم «شورا» صحیفه‌لرنده بنم ایچون دها زیاده مساعده ویرلسه ایدی، بنم برادرلرم طلبه‌لرڭ، معلم افندیلرڭ، یاش املرڭ مطالعه‌یه رغبتلری بڭا بر قدر معلوم‌ده اولسه ایدی، بن البته انشاء الله «شورا» صحیفه‌لرنده دها زیاده نشاطله دها زیاده انبساطله یازار ایدم.

مر زبان را مشتری چون گوش نیست
هم بیان را راغبی چون هوش نیست

موسی بیگییف.

تربیه و تعلیم

معلمه‌لر یتشدرمك

معلملر یتشدرمك مسئله‌سی نه قدر مهم وضرور اولسه معلمه‌لر یتشدرمك مسئله‌سی آندن دخی زیاده مهم اولسه كرك .

بو كون‌گه قدر امتلر نیچوك اولسه‌ده یاشا-دیلر وعمرلرینی اوزدروب طوردیلر ، هنرلردن بر هنر دیب حساب ایتدیكلری سببلی آرادن بعضیلری اوقورغه و یازارغه اوگرنور . فقط بوندن‌ده لایق درجه‌ده استفاده ایتمازلر ایدی ، اما بوندن صوك بو حاللر اوزگاره‌چك ، ملتلرنك حیات و ممات مسئله لری بتون بتونه اوقو و اوقوتو ایله باغلانه‌چقدر . شویله‌كه : اوقومش ملتلر بودنیادن اوزلرینه اورون آلوب تركلك قیله آلورلر ، اوقومغانلر ایسه یاشارلك اورن تابمقدن محروم اولوب چار ناچار منقرض اوله‌چقلردر . آڭلاشلورکه اوقو و اوقوتو ، انسانلر ایچون بوندن صوك هوا ایله صو درجه‌سنده لازم شیلردن اولاچقدر .

كرك شهر كبی اویلرده وكرك یر آستونده و كیز چادرلرده طورسونلر قوملرنی وامتلرنی ، علملی وگوزل خلقلی قیله‌چق نرسه دارالفنونلر وعالی مكتب لردن زیاده عائله‌لر وابتدائی مكتبلرنك معلم ومعلمه لری اوله‌چقدر . عائله‌لر ایچنده ویرلمش و ابتدائی صنفلرده اوقودلمش اخلاق درسلری وباشقه علملر ایله ادبیات ، عالی مكتب وآقادیمیه‌لرده ویرلمكده اولان درسلردن دخی زیاده فائده‌لی ایدیكی تجربه ایله بیلنمشدر . عائله تربیه‌سی بتون بتونه شونك ایچنده اولان خاتون اوستنده اولدیغندن قز بالالرنی اوقوتمق بونلرغه اسلام روحی اوزرنده اخلاق اوگرتمك نه قدر لازم اوله‌چغی اوز اوزندن معلوم اولور . قز بالالرنی جدی صورتده تربیه أیلامك آنچق معلمه‌لر واسطه‌سی ایله گنه ممكن اوله‌چقدر . اوشبو سببدندر كه جهان یوزنده اولان مدنی وعلملی قوملر بو مسئله گه اهمیت ویررلر و حیات مسئله‌لرینك بری ایدیكنی دعوی قیلورلر .

معلمه‌لر یتشدرمك طوغروسنده پك كوب تورلی فرضلر ولایحه‌لر اولسه‌ده بو كونگی عمللرده ایكی تورلی اصول دستور العمل طوتلنور ، بری ، معلمه‌لر مخصوص دارالمعلمات‌لرده و یاكه اعدادی مكتبلرده یتشدرلور . اوشبو مكتبلرده پیداغوغی (اصول تربیه) وپسیقواوژی (علم منافع روح) فنلری و تاریخلری حاجت مقدارنده اوقودلور .

معلمه اوله‌چق شاگردلر ، مكتبنك معلمه‌لری حضورنده صنفلرده درس ویررلر ودرس وقتنده اولان حال وحركتلری معلمه‌لرنك انتقادلری آستنده طورر . اوشبو سبب ایچون بوندی مكتبلر حضورنده دائمی صورتده بر ابتدائی مكتب اولنور .

ایكنچی اصول ایسه معاونلك صفتی ایله معلمه‌لر یتشدررلر . شویله‌كه معلمه اوله‌چق شاگردلر ، ماهر مدیره‌لر ومعلمه‌لر كوز اوكلرنده آنلرغه معاونلك صفتی ایله ایكی اوچییللر قدر منتظم مكتبلرده معلمه‌لك خدمتی قیلورلر . اوشبو مدت ایچنده معلمه اوله‌چق شاگردلر هم معلمه‌لك ایدرلر هم ده متعلمه اولورلر .

بو ایكی أصولنك هر برنده‌ده معلمه‌لك ایچون ، مخصوص جمعیتلر حضورنده امتحان طوتوب لیاقتنی اثبات ایتمك لازمدر . فقط اوشبو ایكنچی اصولده‌ده منتظم مكتبلر ومقتدر مدیره ومعلمه‌لر تابلمق شرط اولدیغندن بونلرنی چیقارمق ایچون دارالمعلمات‌كه احتیاج واردر . منتظم دارالمعلمات اولنمادیغنده مقتدر مدیره‌لر ، معلمه‌لر یتشماز .

مدنی قوملر ایچون بوكونده دارالمعلمات آچمق اڭ ینگل بر وظیفه‌اولدیغی حالده قزلرنی اوقوتورغه‌می اوقوتمازغه‌می ؟ دیه تردد ایچنده طورمش بزم كبی قوملر ایچون اڭ آغیر بر وظیفه‌ایدیكی معلوم . بر كیمسه افكار عمومی‌گه قارشو اوله‌رق چیقوب

دارالمعلمات ایچون بر اوی صاتوب آلسون، ایکنچی
بری ده شونڭ فائده‌سی ایچون ییلده ایکی اوچ بیڭ
صوم وارداتی اوله چق یورت یاکه آقچه وقف ایتسون،
بونڭ ایله اش تمام اوله چقمیدر؟ هیهات! «دارالمعلمات»
ایچون الڭ برنچی لازم اولان شیلر مقتدر مدیره
ومقتدر معلمه‌لر بولندرمقدر. اوی هم وقفلر بونلره
نسبت ایله هیچ شی دگلدر. بو مدیره و معلمه‌لر
نه یرده؟

«ایرلرنڭ همتلری تاغلرنی کوچرر» دیبورلر.
واقعا اخلاص غیرت ایله کامل اجتهاد قولندن هیچ
شی قورتاماز. رسمی بر دارالمعلمات آچلاچق اولسه
حکومت رخصتی ایله استانبول «دارالمعلمات» ندن
شهادت نامه آلمش بیش آلتی معلمه کتورمك و بونلرنڭ
شهادت نامه‌لرینی ضرورت - سببندن رسمی شهادت
نامه اعتبار ایتدرمك ممکن اولور. کندی حکومتمز
طرفندن معلمه‌لك شهادت نامه‌سی آلمش اولان دورت
بیش معلمه‌نی ترکیادن کلمشلر ایله برگه قوشوب بر
«هیئت معلمات» تشکیل ایتدرمك و بو سببدن‌ده «دار-
المعلمات» دوام ایتدرمك ممکن اولور ایدی. فقط
ترك قومنده اقدام وغیرت آز، تدبیرسزلك وچدا-
مسزلق غالب، کوب سویلاب آز اشلامك موده‌در.

مراسله ومخابره

طرویسکی- ۲۳نچی عدد «شورا» نڭ ۷۰۹-
صحیفه‌سنده ع. د. ر. ن. افندی معلقات سبعه‌نڭ کعبه
شریف دیوارینه آصلوب قویلدیغنی بیان ایتمش. فقط
ذهنی افندی «المنتخب» نام اثرنده (صحیفه ٤٥٥)
بونڭ خلافینی سویلار و: «المعلقات السبع انما سمیت
معلقات لانهم کانوا اذا انشدوا شعرا فی مجامعهم یقول
کبرائهم علقوها اشارة الی انه مما ینبغی ان یحفظ
وما قیل من انها علقت بالکعبة لا اصل له» دیبور.
ذهنی افندی سوزی شایان اعتماد اولسه کرك. شویله
ایسه‌ده معلقات سبعه‌نڭ کعبه دیوارینه تعلیقی خصو-
صنده اولان خبرنی هم تدقیق ایدرگه واصلی اولوب
اولمادیغنی تفتیش قیلورغه تیوشلی، بونڭ سببندن قرآن
کریم نازل اولمش عرب لغتنه بیوك بر خدمت ایدلمش
اولور. اوشبو مسئله حقنده علمای کرام بر فکر ایتسه‌لر
و«شورا» مجموعه‌سی جواب یازسه گوزل اولور ایدی.

حاجی احمد بن حسین العبیدی

جواب: - ذهنی افندی مذکور سوزنی کیمدن
کوچردیکی بزه معلوم دگل ایسه‌ده شهاب‌الدین الخفا-
جی نڭ «درة الغواص» شرحندن (ص ۲۲۹) وابوالبرکات
الانباری نڭ (۵۷۷ده وفات) «نزهة الالبا» نام اثرنده
(ص ٤٣-٤٤) ذکر ایلدیکینه کوره ابو جعفر ابن
النحاس (۱) سوزیدر. حتی ذهنی عبارتی، ذکر
ایتدیکمز کتابلر عبارتنه حرفیا مطابقدر. ابن‌النحاس،
بیوك عالملردن ایدیکنده نزاع یوق، فقط بوڭا موافقت
ایدن باشقه کیمسه‌لر اولوب اولمادیغی بزه معلوم دگل.
کعبه دیوارینه آصلدیغی «تاریخ آداب اللغة العر-
بیة» ده (ج ا ص ۸۳)، «تاریخ دول العرب والاسلام» ده
(ج ا ص ۱۱۲)، «خلاصة تاریخ العرب» (ص ۳۷-
۳۹-۲۵۱) ده ذکر ایدلمش ایسه‌ده مؤلفلری، صوڭ
آدملر حتی بزلره عصرداش اولدقلرندن بونلر ایله
استشهاد ممکن اولماز. احتمالکه بونلرنڭ اصلی بر
کیمسه سوزی اولور. لکن بو دعوانی مقدم عصر
عالملرندن ده دعوا قیلوچیلر وار. بو جمله‌دن امام سیوطی
«المزهر» (ج ۲ ص ۲٤۰) ده، ابن خلدون اوزینڭ
تاریخنده (ج ۱ ص ۲۹۸) ذکر ایدر. بونلردن مقدم
وابو جعفر النحاس معاصری اولان ابن عبد ربه
«العقد الفرید» نام اثرنده (ج ۳ ص ۱۱٦-۱۱۷)
دیبور: «حتی بلغ من کلف العرب به وتفضیلها (ای
الشعر) ان عمدت الی سبع قصائد خیرتها من الشعر

(۱) بو کیمسه «نیل» یلغه‌سی بوینه اوطوروب بر شعرنی
تقطیع ایتدیکینی ایشتمش عوام «نیل» یلغه‌سینی سحرلیدر دیه
صوغه تورتوب توشروب اولدردیلر. ٤٣٨ تاریخنده.

القدیم فکتبتها بماء الذهب فی القباطی المدرجة وعلقتها فی استار الکعبة . . . » ابن عبد ربه ٣٢٨ده وفات در. فقط بو واقعه‌نڭ «اغانی»ده ذکر ایدلمادیگی وحماد الراویة ترجمه‌سینی سویلادیکی یرده ابن خلکان سکوت ایدوب کچدیکی کوڭلگه نوع بر شبهه توشرر، شویله ایسه‌ده ابن عبدربه‌ده اعتمادلی آدملردن حتی «اغانی» صاحبندن‌ده مقدم ذاتلردندر. بر شینڭ اصلنی تابمامش آدمنڭ سوزی، اصلینی تابوچی ضررینه دلیل اولماز. ابو جعفر النحاس لسان عالملرندن اولدیغی حالده ابن عبدربه اجتماعی عالملردن اولوب عربلرنڭ تاریخی وسیاسی، اقتصادی واجتماعی حاللرینه تماما واقف اولدیغی اوشبو طوغروده تألیف ایتمش کتابندن معلوم اولور. «اهل البیت ادری بما فیه» دیورلر. اوشبونڭ ایچون خصوص بو مسئله حقنده ابن عبدربه روایتنی قبول حتی‌که باشقه‌لرغه ترجیح قیلورغه تیوشلی. «شورا» نڭ جوابی شمدی اوشبودر. علمای کرام، اگرده جوابلرینی مطبوعات واسطه‌سیله عرض ایلر اولسه‌لر احتمال‌که بو کونه بر قدر آڭلامادیغمز، بیلمادیکمز بعض بر شیلرمزنی آڭلارغه وبیلورگه سبب اولور ایدی.

نیکیتینسکی - پیغمبرمز صلی الله علیه وسلم اوز عمرنده آو آولامشمیدر؟

معلم نبی‌الله قادری

جواب: - بو مسئله حقنده معلوماتمز یوق ظن غالب اویله اشده اولمامشدر.

قاسلیوف - حضرت آدم وآنڭ بالالری قانغی تیل ایله سویلاشمشلر ایدی؟

جواب: - لسان عالملری حضرت آدم وآنڭ بالالرینڭ لغتلری دنیا یوزندن یوغالدیغنی ظن ایته‌لر.

چاپورین - مسلمانلر ایچون نه کبی کیوملر تعیین ایدلمشدر؟ فوتوغراف ایله رسم چیقارتمق درستمیدر؟ فونوغراف آرقلی کویلر ڭکلامق مباحمیدر؟ بو سؤاللرنڭ جوابی بزم ایچون ضروردر. «معلومات» ژورنالینه حواله قلان ایتماینچه جوابی «شورا»ده یازلمقی مطلوب.

اسحاق تاج‌الدینوف.

جواب: مسلمانلر ایچون کیارگه و استعمال ایدرگه یارامغان کیوملر فقه وحدیث کتابلرنده بیان ایدلمشدر. شوندن باشقه کیوملر تعیین ایدلوب دگل بلکه اصل مباحلك اوزرنده درستدر. تقریبا یکرمی بیل اولور علم تحصیل ایتمش آدملرمز اوکاز آلمق ایچون فوتوغراف ایله رسم چیقارتوب طوررلر. عمومی بر مصلحتنی ادا ایتمك نیتی ایله خصوصی آدملرنڭ حرام اش اشلامکلرینه شریعتنڭ مساعده‌سی اولماسه کرك. دیمك حرام اش قیلور ایچون اوکاز آلمق عذر دگلدر. شوڭا کوره: «اگرده رسم چیقارتمق درست اولمیه ایدی بونچه علم اهللری بوڭا ارتکاب ایتمازلر ایدی» دیه ظن ایدلنور. فونوغرافی مسئله‌سی سماع مسئله‌سندن فرع اولدیغی ایچون شونڭ حکمینه تابعدر. فقط ادب وتربیه‌گه خلاف اولدیغی ایچون قرآن شریف و حدیثلرنی فونوغراف ایله استعمال ایتمکدن و ڭکلامقدن احتیاط قیلورغه تیوشلی اولسه کرك والله اعلم بالصواب.

متنوعه

روسلرنڭ «ادبی سرمایه» جمعیتی - حاضرگی تاریخدن ایللی یللر مقدم یعنی ١٨٥٩ نچی یلده انگلتره‌ده اولدیغی کبی روسیه‌ده هم محتاج یازوچیلرغه (محرر وادیبلرگه) یاردم ایدر اوچون ادبی سرمایه Литературный фондъ اسملی بر جمعیت یاصالمشدر. بو جمعیتنی بولدروده اول زماننده‌غی روسلرنڭ بیوك محررلرندن صانالغان تورغینیف، غانچاروف، آستروؤسکی، دروژینین، لیف تولستوی‌لر اجتهاد ایتمشلردر.

بو جمعیتنڭ برنچی باش مقصودی: یازوچی هم ادیبلرنڭ اوکسوز قالغان جماعتلرینه اوشنداق فارتلق یاخود باشقه بر سبب ایله اوزلرینی تربیه‌لرگه کوچلری یتمگان علم یولونده‌غی آدملرگه، درسلرینی تماملاب اوزلرینی ادیبلك هم محررلك

درجه‌سینه حاضرلاو ایچون استعدادلی یاش یگتلرگه یاردم ایدو بولمشدر. قصقه‌چه تعریف ایتکانده علم خدمتچیلرینك آقچه یاغندن بولغان کیرکلرینی اوتاب روسلر آراسنده علم نورینی قوتلاو بولمشدر.

بو جمعیت‌که ٢٥ یل طولو مناسبتی ایله ٨٤نچی یلده روس بیلوکلیلری طرفندن بایرام ایدلگان کبك بو یل هم ایللی یل طولو مناسبتی ایله نویابرده «پیتربورغ»ده بیك زور بایرام ایدلدی. جمعیت‌که روسیه‌نك هر طرفندن تبریك یارولری، قوطلاو تیلیغراملری کوندرلدی.

روس غزته‌لرنده بو جمعیت‌که بیك زور اهمیت ویریلوب آنك ایللی یللق خدمتی و روس خلقینه کورستکان فائده‌لری یازیلوب چن کوکلدن آنی تقدیر ایدو ایله برابر کیلاچکده آنك تاغیده شبرك خدمت ایدوی حقنده کوب نرسه‌لر یازلدی. واقعا «ادبی سرمایه» جمعیتی‌نك عمری ایللی یللق غنه بولسه ده آنك ایتکان خدمتی چیکسزدر.

روسلرنك آلده‌غی صنفلری آراسنده جمعیت‌نك ترقیی ایچون معنوی یعنی علم ایله یاردم ایدوچیلری کوب بولغان کبك مادی یعنی مال ایله یاردم ایدوچیلریده بیك کوبدر. جمعیت‌که زور یاردم ایدوچیلردن تیموفییف ١٢٠٠ صوم، بوتقین ٥ مك صوم، پاولوؤا ٦ مك صوم، روسلرنك احمد بایی مشهور سیبیراقف ١٠ مك صوم، روشینسکی وارثلری ١٩ مك صوم، پله‌شچییف ٢٥ مك صوم، بالاشقاوسکایا ٣١ مك صوم، بوناقف ٣٤ مك صوم، فون - دامیغ ٤٠ مك صوم، یلیسییف ٥٤ مك صوم، غالوبف ١٥٠ مك صوم وقف ایتمشلردر. بونلر اوستینه نادسون، غارشین دیگان مشهور محررلر اوزلرینك مصنفاتلرینك حقوقلرینی جمعیت فائده‌سینه هبه ایتکانلکدن آندن هم ٢٠٠ مك صوم فائده کیلمشدر.

مونه دنیاده یاشارغه تلاگان ملتلرنك قیلغان اشلری! مونه ملتلرینی سوگان آدملرنك کورستکان همتاری! یاشاو شولای بولا، سویو شولای بولا...

«هادی».

تیل یاریشی

IX .

کیله چك دنگنه کوته م

یازوچیلر، کونلك (١) لرمزنك بوتون سانلرنده دیورلك روغمزنی برگرگه، اویوشورغه، بلك آرتدررغه اوندیلر. اش قیلونی، آلونغه کیتونی، باشقه روغلرنك آیاق آستلرینه باصلوب قالماونی شول [برگو، اویوشو، بلك آرتدرو] دانغنه کوته‌لر. چنلابده بزگه شونلردن باشقه آلونغه کیتارگه یول یوقمنی؟

یوق شول، برده یوق! یازوچیلرمز شونداین ایزگی یوللرغه اوندیلر اونده‌ونده؛ روغمز بوسوزلرنی آکلاب، شونلر بوینچه اش قیلورلقمو صوك؟ یوق! مك قات یوق! آکلارلق توگل؛ بولسه‌ده بیك صای.

«نی ایچون دیسه‌کز؟» شولوق کونلك بنك‌لرمزده «اول قالاده یا ایسه بو آولده کشیلر بـرگوب بلك اوی (٢) آچقانلر، دخی آصراوچیسز قالغان قارت، قارتچقلرنی، اوکسز بالالرنی قارار، آنلرنك جیتشماگان جیرلرینه بولوشور، بلك آرتدرو یولینه توتار ایچون بولش جیونی (٣) آچقانلر» دیوب یازلغان سوزلرنی بیاك سوینه سوینه آغز سولرمز قوروب اوقیمز. های های، بوسوینچلرمز شول کوینچه‌گنه بارسا بیك کوکللی بولور ایدی؛ بارمی شول. اوزاقلامیده شول آچلغان بلك ایولری ایله بولش جیونلرینك یابلغانینی یا ایسه شونداغی اش باشنداغی کشیلرنك، قایو برسی اشنی اوزی تلاگنچه یورتورگه تلاب آرالرینه صالقنلق توشدکندن، تیز کوندن یابلورغه تورغانینی مك قایغو بلن اوقیمز. اگرده روغمزنك آراسنده‌غی، قایو برلرمزنك یوقغنه نرسه ایچون بـر، برینی صوراوچیغه چاقرتولرینی یا ایسه آرادن برسی، روغغه تیوشلی بر اشنی

(١) روز نامه، غزیته. (٢) مکتب، مدرسه. (٣) جمعیت امدادیه.

اشلرگه توتنسه ایکنچیسی شونی کوره آلمیچه توره، بی لرگه اورنتون چاقشترولرینی کوز آلدینه کیترسك قایغولرمزنڭ ینه مڭ قات آرتاچاغینه کم اشانماز؟

سوزنڭ قسقه‌سی: روغمزنڭ بو کونده‌گی تورموشی ایسکرگن بورسیغان کیوم کبی بر توشوندن یاماساڭ ایکنچی توشوندن یرتلا یا ایسه سوتله‌در.

بنم تایانچم، کوتووم روغمزنڭ بو کونده‌گی کشیلرندن توگل، بونلردن بر اش چغار دیوبده اویلامیم، بارلق تایانچم، کوتکانم بو کونده بلك ایونده اوقوب یوروچی بالالرده‌در. اگرده بو بالالر یاخشیغنه اوقوب یازارلق بلك آلسالر، اوڭنی، صولنی آیررلق آڭ، اویلرینی کیڭایتسه‌لر، برگو، اویشونڭ نینداین کیرکلی ایزگی نرسه ایدکین تیوشنچه آڭلاسه‌لر، «کشی طرشسه نیندی آغر اشلرده بولمیچه قالمی»، «کشی اوزینه اوزی اشانساغنه چن کشی بولا» دیگان اوینی کوڭللرینه برکتسه‌لر، شونلر اوستینه اوسوب جیتوب بو کونده‌گی اش باشنداغی کشیلر قولندن (روغ اشینی) اوز قوللرینه آلسه‌لر؛ منه شول میزگلده برده تارتنمیچه، قورقمیچه: «کیله‌چکده بزده کشی آراسنده کشی بولوب یاشارمز» دیوب أیتورگه یاریدر.

بو کونگه ایرشو ایسه: بو کونگی یاش اوقتوچیلرمزنڭ برده آرمی تالمی، تورلی تورلی آرقیلی توشکان آغرلقلرغه کوکرك کیروب، یوللرینه نی چاقلی ایسکیلك، کیریلك چوب چاری اویلسه ده برده قایغرمی، قورقمی یونلگان یوللرندن آیرلماولرینه توقتیدر. شونڭ ایچونده بو بتکنی «کیله‌چکدنگنه کوته‌م» دیوب باشلادم.

یونلگان یولدن آیرلماغانده کوڭل برلن توبه‌گن نرسه‌گه ایرشونڭ بولاچاغینه اشانو ایچون بلغاریه روغی‌نڭ موندان ٤٠ - ٥٠ یل الککی یاش اوقتوچیلرینڭ قیلغان اشلرینه کوز صالوب آنلردن ئولگی آلو جیته‌در. آنلرنڭ ایڭ زور اوقومشلیلریده بیوك اورنلرغه کرب کوب یال آلورلق بلکلری بولسه‌ده اوز طنچلقلرینی‌غنه استه‌میچه روغلری‌نڭ کیله‌چکینی یاخشرتور، آنلرنی یاقتی کونگه چغارر ایچون آوللرغه بلکسز، اوقومشسز کشیلر آراسینه تارالوب بلك ایولری آچوب، ایسکی اویلی آڭسز قارا اول کشیلرندن نی چیکلی تمسز آغر سوزلر ایشتسه‌لرده، یونلگن یوللرنده قل چیکلیده چیتکه چقماغانلر. منه بو کون آنلرغه قاراڭز!... نی اشلادیلر؟......

«..........»

اخطار

١) تاریخ ادیان درسلری، رحمت الهیه مسئله‌سی تمام اولدیغی صوڭ یازلنورغه باشلانور.

٢) کیله‌چك عدددن اعتبارا اسلام عالمنده مشهور اولان مؤرخلر ترجمهٔ حاللری یازلنور.

٣) امضالری اولان یاکه برر کیمسه‌که نسبت ایدلن مقاله‌لر حقنده ادبی جهتدن اولان مسئولیت صاحبلری اوستنده‌در.

محرری: رضاء الدین بن فخر الدین.

ناشرلری: محمد شاکر و محمد ذاکر راميفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ٥، آلتی آیلق ٢ روبله ٦٠ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ٩، آلتی آیلق ٤ روبله ٦٠ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, редакція журн. „ШУРО".

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ОРЕНБУРГЪ.